

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistiky pro cizince a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Zuzana Heřmanová

**Zápis suprasegmentálních jevů v simultánních přepisech
pro neslyšící**

Suprasegmental Phenomena in Simultaneous Transcriptions for the
Deaf

Praha 2024

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Vinš
Konzultant: Bc. Tomáš Portych

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 30. července 2024

Zuzana Heřmanová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Ondřeji Vinšovi za vedení práce, cenné rady a odborný dohled. Také děkuji Bc. Tomáši Portychovi za konzultace a ochotu. Poděkování patří též všem účastníkům výzkumu.

Klíčová slova (česky)

neslyšící, ohluchlí, nedoslýchaví, přepisovatel, simultánní přepis, mluvená řeč, komunikace, psaná čeština, suprasegmentální jevy

Klíčová slova (anglicky)

deaf, deafened, hard-of-hearing, transcriber, simultaneous transcription, spoken language, communication, written Czech, suprasegmental phenomena

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce mapuje v kontextu simultánního přepisu pro neslyšící zápis suprasegmentálních jevů. Zkoumá, které suprasegmentální jevy přepisovatelé zaznamenávají a jaké využívají strategie při rozhodování a realizování záznamu jevů ve své praxi. Z druhé strany práce zjišťuje srozumitelnost a nápomocnost zápisu jevů v komunikaci z pohledu uživatelů simultánního přepisu.

Abstract (in English)

The bachelor thesis maps out in the context of simultaneous transcription for the deaf the notation of suprasegmental phenomena. It explores which suprasegmental phenomena transcribers record and what strategies they use to make decisions and implement the recording of phenomena in their practice. On the other hand, the paper investigates the intelligibility and helpfulness of phenomenon notation in communication from the perspective of users of simultaneous transcription.

Obsah

Úvod.....	7
1 Simultánní přepis	9
1.1 Simultánní přepis jako způsob komunikace.....	9
1.2 Vymezení a účel simultánního přepisu.....	10
1.3 Uživatelé simultánních přepisů	12
1.4 Zprostředkovatelé simultánních přepisů	12
1.4.1 Organizace poskytující simultánní přepis v České republice.....	13
1.4.2 Přepisovatel.....	14
2 Čtení českých neslyšících	16
2.1 Problematika čtení českých neslyšících	16
2.2 Recepce čteného textu.....	18
3 Specifika mluveného projevu.....	19
4 Suprasegmentální jevy	21
4.1 Vymezení pojmu suprasegmentální jevy	21
4.2 Vymezení vybraných suprasegmentálních jevů	22
4.3 Vymezení dalších mimojazykových jevů přítomných v simultánních prepisech pro neslyšící	24
4.4 Zaznamenávání suprasegmentálních jevů v simultánních prepisech.....	24
5 Výzkum.....	27
5.1 Cíl práce	27
5.2 Metodologie výzkumu	27
5.2.1 Výzkumný vzorek	27
5.2.2 Dotazník	28
5.3 Sběr dat	29
5.4 Výsledky výzkumu.....	29
5.4.1 Výsledky přepisovatelů.....	30
5.4.2 Výsledky uživatelů přepisu	42
5.4.3 Shody ve výsledcích.....	53
6 Diskuze.....	57
7 Závěr	59
Seznam použitých zdrojů	60
Seznam grafů.....	67
Seznam příloh	68

Úvod

Neslyšící mohou využívat různé způsoby komunikace, do kterých mimo odezírání nebo tlumočení patří simultánní přepis mluvené řeči. Téma bakalářské práce jsem si vybrala, jelikož mě více zajímala specifika spojená s touto dosud ne příliš probádanou oblastí. V práci se zaměřuji na to, zda a případně jak se v simultánním přepise zaznamenávají suprasegmentální jevy. Vzhledem k tomu, že simultánní přepis je psaný text, který zpřístupňuje audiální informace z okolí, netýká se pouze slov, ale také jiných zvukových podnětů, které mluvený projev doprovázejí. Těmi mohou být například smích, potlesk nebo změna intonace, v důsledku které se mění význam výpovědi. Psaný text pak může mít v jedné podobě několik různých významů, což může uživateli přepisu znemožnit správné porozumění.

V teoretické části se věnuji terminologickému vymezení zkoumaného tématu. Zabývám se specifikami a možnostmi komunikace neslyšících, mezi které patří právě i simultánní přepis. Následně vymezuji, co tedy vlastně simultánní přepis je, kdo je jeho uživatelem, kde a za jakých okolností a podmínek je možné se se simultánním přepisem setkat. Charakterizuji nejen uživatele přepisu, ale i jeho zprostředkovatele, tedy přepisovatele. Uvádím, kdo může být přepisovatelem simultánního přepisu pro neslyšící, co jeho práce obnáší a také jaké organizace v současné době tuto službu poskytují. V dalších kapitolách jsou popsána specifika čtení osob se sluchovým postižením a specifika mluveného projevu. V poslední kapitole teoretické části vymezuji termín suprasegmentální jevy, poté definuji vybrané jevy podrobněji a věnuji se metodám pro zapisování suprasegmentálních jevů v simultánních přepisech.

Neslyšící mají vůči zvukovým vjemům smyslovou bariéru, ale stejně jako jiným komunikačním partnerům je nutné komunikaci zprostředkovat tak, aby měla na neslyšící stejný efekt. Je tedy otázka, kterou se zabývám v praktické části, zda neslyšící o tyto suprasegmentální informace mají zájem a přejí si je mít zaznamenané v přepisech, nebo zda jsou tyto informace zbytečné, případně o které se jedná. Další část výzkumu se zaměřuje na zkušenosti přepisovatelů. Těch se také pomocí dotazníkového šetření dotazuji na jejich vlastní praxi a postupy v zaznamenávání suprasegmentálních jevů. Odpovědi z dotazníků

následně vyhodnocuji a určuji, jaké jsou většinové postupy a preference v rámci dané problematiky. Na základě těchto dat navrhuji možná řešení, která následně předám přepisovatelům.

V bakalářské práci čerpám primárně z české literatury, vzhledem k tomu, že se jedná o simultánní přepis českého jazyka. Téma simultánního přepisu pro neslyšící bohužel není příliš probádané do hloubky, s čímž se váže i menší množství odborné literatury, a to jak místní, tak cizojazyčné.

1 Simultánní přepis

V první kapitole se věnuji simultánnímu přepisu pro neslyšící jako jednomu z komunikačních kódů a možností komunikace osob se sluchovým postižením. Pro celistvější obraz zmiňuji i jiné formy dorozumívání, které mohou dané osoby využívat. Dále zmiňuji definice simultánního přepisu, ať už z pohledu legislativy v České republice nebo z vymezení, které mají na svých webových stránkách zveřejněné poskytovatelé této služby. Charakterizují uživatele simultánního přepisu a také ty, kteří přepis v České republice zprostředkovávají. Jedná se o organizace, jimž se zadávají poptávky přepisu a přepisovatele, tedy osoby, které samotný přepis realizují.

1.1 Simultánní přepis jako způsob komunikace

Každý jedinec má potřebu se se světem a se svým okolím dorozumívát a umět se orientovat ve světě. S druhými komunikuje skrze smysly a zvukové vjemy hrají v komunikaci důležitou roli (Hroboň, 1998, s. 12).

Sociologická encyklopedie definuje pojem komunikace jako přenos informace. Komunikace má svůj zdroj a příjemce, přenáší se přes komunikační kanál a zároveň do ní spadají různé komunikační šumy. (*Sociologická encyklopedie*, datum přístupu 2. 11. 2023) Langer označuje komunikaci jako sociální interakci, úžeji pak jako jazykové jednání. V komunikaci figurují právě informace, mluvčí a adresát¹, způsob přenosu informace a přijetí informace adresátem. Mimo jiných možných způsobů se vyjadřujeme pomocí řeči, jejímž prostředkem je mluvený nebo znakový jazyk. (Langer, 2013, s. 7,8) Těmito prostředky jsme schopni komunikovat, čili vyjadřovat city, potřeby, vůli, myšlenky a vědomosti. (Mukšnáblová, 2014, s. 51)

¹ *Sociologická encyklopedie* je nazývá jako „zdroj a příjemce“

Způsoby komunikace osob se sluchovým postižením autoři rozdělují do kategorií, které reflektují to, jakou mají dané komunikační kódy modalitu. Jedná se o:

- auditivně-orální
- vizuálně-motorickou² (Horáková 2012, s. 50)

Auditivně-orální komunikační kódy jsou reprezentovány mluvenou řečí, a to ve zvukové i grafické podobě. (Horáková, 2012, s. 50) Do této kategorie spadá orální metoda komunikace, která spočívá v mluvení a odezírání. (Hrubý, 1999, s. 57) Naučenou artikulaci hlásek a jejich odezírání je dále možné uplatnit při používání prstové abecedy. (Mukšnáblová, 2014, s. 52) Ta spočívá v zobrazování ustálených tvarů písmen v prostoru a je součástí znakového jazyka. Na základě své modality tedy už spadá do definice vizuálně-motorického kódu, přesto z její povahy vyplývá, že vychází ze psané formy mluveného jazyka většinové společnosti. (Hudáková, 2008, s. 11) Vizuálně-motorický systém je reprezentován znakovým jazykem – přirozeným jazykem a plnohodnotným komunikačním systémem. (Horáková, 2012, s. 54–55) Do této kategorie spadá také znakovaná čeština, která je však založena na gramatice českého jazyka. (Horáková, 2012, s. 59)

Z vyjmenovaných možností komunikace osob se sluchovým postižením vyplývá, že se simultánní přepis řadí do komunikačních kódů, které jsou založeny na mluvené řeči (viz další kapitola). Platí, že pro komunikaci s většinovou společností je ovládnutí jakékoli formy většinového jazyka stěžejní (Langer, 2013, s. 17).

1.2 Vymezení a účel simultánního přepisu

Právo na stejně účinné a rovnoprávné zapojení do konverzace a ostatních aspektů života je pro neslyšící a hluchoslepé osoby zakotveno v zákoně č. 155/1998 Sb., ve znění zákona č. 384/2008 Sb. Neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo na volbu jimi preferovaného komunikačního systému, mezi které se řadí právě

² Srov. např. Motežčíková, J. Simultánnost v českém znakovém jazyce. In *Jazyky v komunikaci neslyšících*. S. 27, 2018

písemné zobrazování řeči. Termín „simultánní přepis“ není v legislativě explicitně použitý, nicméně popis komunikačního systému, který odpovídá později uvedeným definicím od organizací poskytujících simultánní přepis, zní následovně: „*Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase.*“ (Zákony pro lidi, datum přístupu 11. 4. 2024)

Asociace neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel, z. s.³ na svých webových stránkách definuje simultánní přepis jako sociální službu, při které se v reálném čase zaznamenává mluvená řeč do písemné podoby. Uživatel simultánního přepisu má možnost číst zaznamenanou řeč ze zobrazovacího zařízení, jako je např. tablet nebo notebook. V případě většího počtu uživatelů simultánního přepisu se přepis zobrazuje na promítacím plátně či LCD obrazovce. (ASNEP, datum přístupu 11. 4. 2024) Definici s velmi podobným zněním můžeme najít na webových stránkách organizace České unie neslyšících, z. ú. Tato organizace zároveň rozlišuje následující typy přepisů:

- přepis na místě – klient i přepisovatel jsou fyzicky přítomni na stejném místě
- online přepis – klient a přepisovatel jsou na jiných místech, přičemž klient může být přítomen na daném místě fyzicky nebo být připojen online (stejně jako přepisovatel)
- chodící přepisovatel – simultánní přepis probíhá za chůze, jedná se např. o exkurze nebo prohlídky
- přepis audionahrávek a titulkování videí
- automatický přepis

Pokud jsou splněny podmínky, simultánní přepis je ve většině případů poskytován jako sociální služba. (ČUN, datum přístupu 11. 4. 2024) Znamená to tedy, že je služba poskytnuta pro klienta bezplatně. (MPSV, datum přístupu 11. 4. 2024) Centrum služeb pro neslyšící a nedoslýchavé, o. p. s. na svých stránkách navíc uvádí informaci, že: „*Přepisovatel vyrovnává podmínky, aby účastník se sluchovým postižením získal stejné mluvené informace jako přítomný slyšící účastník.*“ (CSNN, datum přístupu 11. 4. 2024), z čehož vyplývá, že se tím kromě prostého textu rozumí právě suprasegmentální jevy, které jsou předmětem výzkumu práce.

³ Více o této organizaci a dalších v kapitole jmenovaných viz podkapitola 1.4.1 Organizace poskytující simultánní přepis v České republice.

1.3 Uživatelé simultánních přepisů

Simultánní přepis užívají osoby se sluchovým postižením, které ani za pomoci kompenzačních pomůcek nerozumí mluvenému projevu. Zároveň ale nejsou uživateli českého znakového jazyka, protože v takovém případě by spíše upřednostnili služby tlumočení mezi českým jazykem a českým znakovým jazykem. (Deaf Friendly, datum přístupu 11. 4. 2024)

Služba je často označována jako „simultánní přepis pro neslyšící“. Termín neslyšící v tomto případě souhrnně označuje osoby se sluchovým postižením. Do této skupiny Hrubý (1999, s. 40) zařazuje osoby:

- nedoslýchavé
- ohluchlé
- neslyšící s prelingvální úplnou hluchotou
- neslyšící, Neslyšící⁴
- slepohluché
- šelestáře
- rodiče sluchově postižených dětí

Simultánní přepis však mohou používat i osoby, které ho nepreferují jako svůj primární komunikační kód, nicméně se ocitly v situaci, kdy nemohlo být zajištěno tlumočení, nebo přepis v dané situaci nechtějí využít. Simultánní přepis pak volí jako alternativu. (Portych, 2023)

Pro využívání simultánního přepisu je důležitá schopnost porozumění psanému textu v dostatečné míře, vzhledem k výskytu specifík souvisejícím se spontánně mluveným jazykem. (Témová, 2022, s. 14)

1.4 Zprostředkovatelé simultánních přepisů

Tuto podkapitulu dále rozdělují na organizace, které v České republice nabízejí služby simultánního přepisu pro neslyšící a v případě potřeby je klient (jednotlivec, či organizace) osloví s žádostí o poskytnutí služby, a na

⁴ Označení Neslyšící s velkým „N“ používají členové komunity neslyšících, kteří jsou hrdí na svou identitu v kulturně-jazykové menšině (Langer, 2013, s. 65)

přepisovatele, kteří danou konkrétní službu vykonávají a jsou ve valné většině případů zaměstnanci uvedených organizací.

1.4.1 Organizace poskytující simultánní přepis v České republice

Někteří poskytovatelé byli již zmíněni při uvedení různých vymezení simultánního přepisu v kap. 1.2. Mezi nejstarší organizace, které tuto službu v České republice poskytují, patří **Česká unie neslyšících, z. ú.** Ta v rámci vlastních přednášek začala poskytovat přepis pro ohluchlé osoby zhruba na konci roku 2006 a vzhledem k úspěšnosti službu nabízí i dále (Novák, 2008).

Další organizací zajišťující simultánní přepis je **Tichý svět, o. p. s.**, který poskytuje službu jednak fyzicky, ale specifikem této organizace je od roku 2008 **Tichá linka**, spadající pod Tichý svět, kdy je přepis mluvené řeči do textu realizován online. Ve zmíněné formě se klient s přepisovatelem spojí skrze textové okno a přepisovatel následně na dálku zajistí telefonickou nebo osobní komunikaci. Služba je poskytována bezplatně a především nepřetržitě v případech krizových situací. (Tichá linka, datum přístupu 14. 4. 2024)

Simultánní přepis online poskytuje od roku 2012 společnost **Transkript online, s. r. o.** Ze své nabídky služeb se kromě přepisů pro firmy a neziskové organizace zaměřuje i na přepisy pro neslyšící pomocí softwaru eScribeDroid. Službu zajišťuje v komunitní i ve veřejné oblasti. (Transkript, datum přístupu 14. 4. 2024)

V rámci Moravskoslezského kraje působí organizace **Centrum služeb pro neslyšící a nedoslýchavé, o. p. s.**, která kromě základního poradenství a tlumočení do českého znakového jazyka zprostředkovává pro osoby se sluchovým postižením i simultánní přepis. (CSNN, datum přístupu 11. 4. 2024)

Pro plnohodnotné zapojení do studia na vysokých školách jsou pro studenty se speciálními potřebami zajišťovány modifikace, mezi něž patří právě i simultánní přepis. Např. na Univerzitě Karlově je na celouniverzitní úrovni studentům k dispozici **Centrum Carolina**. Na Filozofické fakultě UK pak působí **Centrum Paluba**, skrze kterou mohou studenti službu objednávat. Při Masarykově univerzitě v Brně funguje **Středisko Teiresiás**, které poskytuje simultánní přepis, nebo jak uvádí na svých webových stránkách, vizualizaci

mluvené řeči, primárně v rámci studia a pracovních záležitostí, nicméně v případě domluvy je možné, aby službu využila i veřejnost. (Masarykova univerzita, Teiresiás, datum přístupu 16. 4. 2024) Na Univerzitě Hradec Králové působí středisko Augustin, které poskytuje služby studentům se specifickými potřebami. Mimo tlumočnických a dalších služeb poskytují také simultánní přepis. Na svých webových stránkách zmiňují též využívání systému Polygraf, vyvinutého na Masarykově Univerzitě v Brně. (Univerzita Hradec Králové, datum přístupu 15. 7. 2024) Mimo dalších užitečných funkcí tato aplikace umožňuje zobrazení simultánního přepisu na displeji, který je studentovi zprostředkovan. (Masarykova univerzita, Teiresiás, datum přístupu 15. 7. 2024)

1.4.2 Přepisovatel

V rámci kodexu přepisovatelů v ČUN je přepisovatel definován jako: „*osoba, která za úplatu převádí pro osobu/osoby se sluchovým postižením mluvenou řeč do textové podoby.*“ (Novák, 2010) V rámci pracovních kompetencí by měl přepisovatel být schopen:

- rychlopsaní, a to alespoň 400 úhozů na klávesnici za minutu
- rychlé reakce na sdělení mluvčího
- nízké chybovosti při produkci přepisu
- vysokých znalostí v českém jazyce, jeho pravopisu a gramatice, frázích, atp.
- mít alespoň základy v českém znakovém jazyce, aby se v případě nouze byl schopen komunikace s klientem se sluchovým postižením
- zacházet s technologiemi souvisejícími s výkonem práce

Přepisovatel by měl samozřejmě být dochvilný před výkonem práce a v rámci své celoživotní praxe by se měl v oboru dále vzdělávat. (Hay Tetauerová, Vavříková, 2023) Přepisovatelé nemají standardizované vzdělání, nicméně v rámci organizací je možné určovat úrovně přepisovatelů podle rychlosti psaní. (Portych, 2023)

V rámci výše zmiňovaných organizací existují tzv. etické kodexy přepisovatelů, kterými by se měl každý přepisovatel řídit a v případně se na ně v komplikovaných situacích odkazovat. V etickém kodexu je obsažen např.

závazek k mlčenlivosti, antidiskriminaci či aktivní neúčasti v komunikaci⁵ (Novák, 2010). Organizace Tichá linka má vzhledem ke specifické povaze simultánního přepisu na rozdíl od ostatních organizací v etickém kodexu ošetřenou i možnost odmítnutí přepisu v případě technických potíží, které by přepisovateli zabraňovaly vykonávat přepis, a také možnost vystoupení z role a objasnění online situace oběma zúčastněným stranám (Tichá linka, datum přístupu 14. 4. 2024)

Práce přepisovatele pro neslyšící se často zaměřuje s jinými profesemi, např. s prací přepisovatele v jiném slova smyslu, zapisovatele, či titulkače. Tyto zmíněné profese se liší především v účelech a ve výsledných produktech své práce. Přepisovatelem se v laické veřejnosti většinou rozumí osoba, která přepisuje jakýkoli zvukový záznam do psané podoby. V této práci používám termín *přepisovatel* vždy ve smyslu simultánního přepisu pro neslyšící.

Zatímco simultánní přepis nebývá archivován, zápis ano. V případě pořizování obsahového zápisu např. při výuce na vysoké škole je zápis korektován vyučujícím a studentovi následně slouží ke studiu. (Botková, a kol., 2015, s. 37–38) Titulkač zpracovává přepis videozáznamu, s čímž souvisí i technické záležitosti spojené se zobrazením titulků v konkrétním videu. (Transkriptor, datum přístupu 14. 4. 2024)

Současně je možné využívat také automatické přepisy mluveného slova⁶, které v případě nepřítomnosti profesionálního přepisovatele mohou částečně nahradit jeho práci. V tomto případě je ale potřeba počítat s absencí lidského faktoru, s možnou chybovostí a neznalostí komunikační situace, kterou by měl přepisovatel reflektovat a určitým způsobem zaznamenávat do přepisu.

⁵ Celý etický kodex přepisovatelů viz např. Kodex přepisovatelů ČUN na WWW: <https://www.cun.cz/cs/o-nas/dokumenty-ceske-unie-neslysicich-z-u/kodex-prepisovatelu/>, datum přístupu 14. 4. 2024

⁶ Srov. Portych, 2023, s. 10.

2 Čtení českých neslyšících

V kontextu obstání ve většinové slyšící společnosti je pro české neslyšící ovládnutí českého jazyka klíčové. V této oblasti se ale neslyšící setkávají s určitými problémy, které podrobněji uvádím níže.

2.1 Problematika čtení českých neslyšících

V rámci tzv. funkční gramotnosti hovoříme o funkčním čtení a psaní. Funkčním čtením se rozumí skutečnost, kdy jedinec přijímá informace z textu, které mezi sebou logicky propojuje a účelně je využívá – analyzuje je a hodnotí, vztahuje je k vlastním znalostem a zkušenostem a podle potřeby nové myšlenky integruje, či odmítá. Funkční psaní je pak schopnost umět znalosti a zkušenosti vhodně využít při vyjadřování vlastních myšlenek, a to pomocí psané formy jazyka. (Komorná, 2008)

Přestože téměř všechny osoby se sluchovým postižením jsou schopny číst, většina už není schopna danému textu porozumět. (Hrubý, 1999, s. 81) Nejedná se totiž pouze o význam jednotlivých slov, ale především o smysl celého sdělení.⁷ Problematickým prvkem pak často nebývá slovní zásoba neslyšících, ale spíše gramatická struktura. Při nácviu čtenářských dovedností je tedy důležité věnovat se obojímu. (Macurová, 1999, s. 35–37) Conrad (1977–79, cit. dle Hrubý, 1999, s. 83) uvádí, že potíže při čtení způsobuje mj. také absence syntaxe, přičemž není podstatné, v jakém jazyce má jedinec syntax utvořenou. Může se tedy samozřejmě jednat i o syntax ve znakovém jazyce, která je od té v mluveném jazyce zcela odlišná. (Hrubý, 1999, s. 83) Na základě zahraničních výzkumů je pro neslyšící obtížné porozumět danému sdělení v případě, že není v textu uvedeno explicitně a čtenář si musí na základě uvedených informací v kombinaci s vlastními znalostmi a zkušenostmi význam domyslet. (Komorná, 2008) Problematické jsou mj. i různé typy frazémů. (Komorná, 2018, s. 203)

⁷ Srov. Petráňová, 2005, s. 45

V případě osvojování mluveného jazyka je slyšící osoba jazykem neustále obklopena a učí se ho spontánně skrze různé komunikační situace, které vnímá sluchem. (Nováková, datum přístupu 12. 6. 2024) Příčiny nízké gramotnosti neslyšících tedy spočívají např. v tom, že neslyšící děti během svého vývoje nebyvají s mluveným jazykem v kontaktu v takové míře jako děti slyšící a nedostávají tak potřebné jazykové podněty. (Petráňová, 2005, s. 46) To je zapříčiněno zejména tím, že se většina neslyšících dětí rodí slyšícím rodičům a kvůli smyslové bariéře nemohou vnímat jejich jazykový projev. Problém nastává i ve školách, kdy se neslyšící děti ve většině případů vzdělávají v českém jazyce, tedy v jazyce pro ně cizím. (Komorná, 2008)

Neméně důležitou součástí pochopení sdělení textu je znalost a zkušenost čtenáře se světem, jak už je naznačeno výše. (Macurová, 1999, s. 38) U mnoha neslyšících se projevuje znalostní a zkušenostní deficit, kdy potřebné informace v rámci lidského poznání pro porozumění textu vůbec nemají. (Komorná, 2008) Dalším důležitým faktorem při čtení je také krátkodobá paměť. Pro porozumění sdělení textu je potřeba uchovat v krátkodobé paměti informace, které byly přečtené na začátku. (Hrubý, 1999, s. 82)

Značné odlišnosti v učení se čtení a psaní můžeme registrovat u osob s prelingvální vadou sluchu⁸ a postlingvální vadou sluchu⁹, tj. ohluchlými osobami (Petráňová, 2005, s. 46). Kromě typu sluchové vady jsou dané dovednosti ovlivňovány i dalšími faktory, jako jsou např.:

- individuální dispozice
- rodina – způsob komunikace (zda je upřednostňován znakový, či mluvený jazyk), výběr školy, výchova ke čtenářství
- vzdělávání – způsob komunikace, typ vzdělávání (Petráňová, 2005, s. 46, 47).

⁸ O prelingvální vadě sluchu hovoříme v případě, kdy ke sluchové poruše došlo u jedince před osvojením jazyka, tedy zhruba do 6 let života. (Horáková, 2011, s. 19)

⁹ Postlingvální vadou sluchu se rozumí sluchová porucha, která zpravidla nastává z důvodu nemoci nebo úrazu, a to až v období po osvojení jazyka. Na rozvoj řeči nemá tak zásadní vliv jako prelingvální vada, nicméně se v důsledku vady mohou objevit zasažení do řečového centra v mozku. (Šedivá, 2006, s. 6)

2.2 Recepce čteného textu

V rámci úspěšné recepce textu je za potřebí mimo mechanického čtení také určitých kompetencí, které uvádí Komorná (2008, s. 13, 14):

- jazykové – slovní zásoba, gramatika, frazeologie, parajazykové a neverbální prostředky
- věcné, encyklopedické – zejména znalosti a zkušenosti s daným tématem
- interakční – pro porozumění komunikačních partnerů, ilokuční (použití vhodných jazykových prostředků pro záměr výpovědi a jejich správná identifikace komunikačním protějškem), znalosti komunikačních norem a principů, metakomunikační znalosti (schopnost vhodné organizace projevu a správná interpretace příjemcem), a v případě psaní pak i znalost, jak vystavět určité typy textu
- speciální znalosti a strategie pro recepci a interpretaci textu – správné odhadnutí komunikační situace a sociálního kontextu, komunikačního partnera. Znalosti se cyklicky opakují a rozšiřují – čtenář na základě vlastních znalostí odhaduje záměr autora, který není v textu explicitně zahrnutý.

3 Specifika mluveného projevu

Jak je vymezeno v první kapitole této práce, simultánní přepis je mluvený text převedený do psaného textu, s čímž souvisí různá specifika, odlišná od běžného psaného textu.

V oblasti projevu rozlišujeme dvě komplementární normy – mluvenou a psanou. (Nebeská, 1996, s. 124) Jejich rozdílnost spočívá ve formě zprostředkování, tedy zda se jedná o užití hlasu nebo písma – konvencionalizovaných grafických značek. Mimo to se tzv. mluvenost a psanost vyznačují dalšími specifickými rysy, často v protikladu vůči sobě. (Mareš, 2016, s. 21) Jak uvádí Hoffmannová: „*Mluvená interakce je silně vázána na přímý, bezprostřední kontakt partnerů a jejich vzájemné vztahy (i když zdaleka ne bezvýhradně – viz specifiku komunikace v hromadných sdělovacích prostředcích, různé záznamníky, vysílačky, atd.), na bezprostřední následnost či spíše simultánnost produkce a recepce v čase, na situaci a často přímo na společnou činnost partnerů.*“ Psaná komunikace obsahuje tyto aspekty komplikovaně a v omezené míře, přičemž zpětná vazba komunikačních partnerů je minimální. (Hoffmannová, 1997, s. 76)

S psaností často souvisí spisovnost. Ta je v našem prostředí dána tradicí a je v psaném textu očekávána. V poslední době nicméně spisovnost v určitých sférách psaných textů ustupuje z důvodu pronikání spontánnosti do projevu. (Nebeská, 1996, s. 126) Přesto, že je improvizovanost a neformálnost typická pro mluvené texty, do psanosti začala silně pronikat vlivem internetové komunikace. (Mareš, 2016, s. 21)

Mluvená komunikace nabývá různých forem, přičemž se může jednat o soukromé, poloveřejné a veřejné projevy. Ty mohou být dále připravené, polopřipravené, či nepřipravené, monologické, dialogické s rysy monologičnosti, či monologické s prvky dialogičnosti i monologičnosti. (Nebeská, 1996, s. 130) Některé mluvené projevy mohou díky své připravenosti odpovídat svou stavbou až textům psaným. (Mareš, 2016, s. 21) Míra připravenosti může spočívat ve stručných poznámkách, až po napsání celého textu, kdy se z projevu ve své

podstatě stává projev čtený. (Nebeská, 1996, s. 131) Taková skutečnost se pak označuje jako tzv. mluvená psanost. (Hoffmannová, 1997, s. 79)

Mluvená komunikace se oproti psané vyznačuje přítomností neverbálních prostředků¹⁰, kterými jsou např. gesta, mimika, pohyby rukou a těla, manipulací s předměty nebo také odkazování k jevům v dané komunikační situaci, které jsou známé všem přítomným. Neverbální prostředky mohou v některých případech dokonce nahrazovat prostředky verbální. (Nebeská, 1996, s. 127) Pro mluvené projevy je tedy mj. typická tzv. kontextualizace, kdy by projevy bez situačních a kontextových faktorů mohly být nesrozumitelné. Daný kontext poté souvisí s konkrétností, subjektivností, emocionalitou a jinými projevy mluvího. Sdělení mohou být vyjádřena implicitně, nedořečené informace jsou obsaženy v dané situaci a ve společných znalostech všech přítomných. Promluvy proto bývají často neurčité – mluvčí používá vágní výrazy, deixi, atp. (Hoffmannová, 1997, s. 77) Výběr jazykových prostředků je pak podřízen normám chování. (Nebeská, 1996, s. 132)

V rozhovorech, které jsou situačně zakotvené, se obecně počítá s interakcí mezi komunikačními protějšky. (Nebeská, 1996, s. 127) Reakce komunikačního partnera (příp. komunikačních partnerů) figuruje do jisté míry jako určitý korektiv, dle kterého může mluvčí dále modifikovat svou komunikační strategii. V rámci komunikace se uplatňují reakce podpůrné, např. úsměv, přitakání nebo zjišťovací otázky, které mluvčího podnítlí k rozvedení tématu. Naopak reakce s brzdící funkcí značí projevy nesouhlasu nebo nezájmu, přerušování, atp. Pro mluvenou češtinu je navíc typické mísení různých jazykových subsystémů. (Nebeská, 1996, s. 127, 128)

V kontextu simultánního přepisu, přestože to je psaný text, hovoříme tedy spíše o mluvenosti. Přepis obsahuje specifika mluveného textu, a to včetně chyb typických pro mluvený projev. (Témová, 2012, s. 29)

¹⁰ Detailně viz kap. 4 Suprasegmentální jevy

4 Suprasegmentální jevy

4.1 Vymezení pojmu suprasegmentální jevy

Termínem suprasegmentální jevy se označují určité prvky související se zvukovými vlastnostmi souvislé řeči. (*Internetová jazyková příručka*, datum přístupu 27. 6. 2024)

S danými jevy souvisí prozodie, kterou *Nový encyklopedický slovník češtiny* definuje následovně: „*Termínem prozodie se v obecném fonetickém a fonologickém popisu označuje souhrn suprasegmentálních vlastností zvukové stavby jazyka a řeči.*“ (Palková, datum přístupu 22. 6. 2024) V rámci komunikace vnímáme zvukový proud, který se skládá z hierarchicky uspořádaných jednotek. Nejnižší vrstvu těchto jednotek pak tvoří hlásky (či fonémy) a je označována jako segmentální. Modulací této vrstvy řeči se utváří dané suprasegmentální vrstvy komunikace. V souhrnu suprasegmentální prvky tvoří oblast studia nazývanou prozodie. Její nejmenší jednotkou je slabika. (Palková, datum přístupu 22. 6. 2024) Z percepčního hlediska příjemce sdělení se jedná např. o výšku, hlasitost, kvalitu a délku hlasu. (Snow, 2001, s. 41)

Teorie, které popisují suprasegmentální vrstvu, jsou rozlišné, nicméně se shodují v tom, že se jedná o prominentní jednotky – tedy jednotky, které v průběhu komunikace danou část odlišují a zvýrazňují např. dynamicky či melodicky. (Palková, datum přístupu 22. 6. 2024) Rozdíly jsou vnímané vždy v řetězci v rámci rozdílného přízvuku mezi slabikami nebo v celkové intonaci, která se rozkládá přes vícero slabik. (Křčmová, 2009, datum přístupu 27. 6. 2024) Tzv. intonační skupiny se zpravidla rozkládají od jednoho po sedm slov. Jedna skupina pak odpovídá jedné větě – jednoduché, či v souvětí. Intonační skupinou však může být i adverbium, vokativ nebo subjekt v dané větě. (Snow, 2001, s. 41, 42)

V rámci předchozí kapitoly, která se týkala specifik mluveného projevu, byly jako součást mluveného textu uvedeny tzv. neverbální prostředky, které Hoffmannová (1997, s. 79) dále dělí na **vokální** (parajazykové a suprasegmentální – označované též prozodické) a **nevokální**. Parajazykovými prostředky se rozumí:

- méně artikulované zvuky
- výkřiky
- smích

prozodickými např.:

- přízvuk
- intonace
- tempo řeči
- rytmus
- pauzy
- hlasitost.

Do nevokálních prostředků se řadí:

- gesta
- mimika
- partneři – jejich pohyby, vzájemné postavení, vzdálenost, atp.
(Hoffmannová, 1997, s. 79)

Úkolem adresáta sdělení je pak všechny tyto informace rozpoznat a správně je identifikovat. (Vlčková-Mejvaldová, 2006, s. 76)

4.2 Vymezení vybraných suprasegmentálních jevů

Z výše zmíněných suprasegmentálních jevů nyní stručně vymezím vybrané, u kterých nemusí být zjevný význam (na rozdíl např. od potlesku, smíchu, apod.).

Přízvuk (také akcent, důraz) zvukově odlišuje řečový úsek od jeho okolí. Rozlišován je přízvuk slovní a větný. Umístění slovního přízvuku je mezi jazyky různé. V českém jazyce se váže na první slabiku slova a značí tak slovní hranici¹¹. Nepřízvučná bývají neplnovýznamová slova, která se také označují jako *klitika*. Bývají to např. jednoslabičné spojky nebo krátké tvary osobních zvrtných zájmen. Pro problematiku záznamu suprasegmentálních jevů do simultánních prepisů je však podstatnější přízvuk větný, který se též označuje jako intonační centrum. Jedná se o zvýraznění slova pomocí změny výšky hlasu, hlasitosti nebo

¹¹ Ve výpovědním celku však také závisí na počtu slabik u konkrétních slov. V případě spojení jednoslabičných slov jsou tendence přízvuk realizovat pouze u některých, nikoli všech, což by znělo nepřírozně. (Skarnitzl, Šturm, Volín, 2016, s. 148)

tempa. V češtině bývá zvýrazněné slovo zpravidla na konci věty¹², nebo je dán důraz na slovo, u kterého je potřeba zesílit význam (např. *obrovská* radost). Přítomnost přízvuku na konkrétních slovech je pak zásadní kvůli odlišnému významu výpovědi. (*Internetová jazyková příručka*, datum přístupu 28. 6. 2024) Přízvuk má mj. rytmizující funkci, která se mimo typické poezie a prózy uplatňuje i v běžné mluvené řeči. (Krčmová, 2009, poslední přístup 28. 6. 2024)

Na základě přízvuku je také možné identifikovat, že mluvčí pravděpodobně není rodilý. Např. ruský a ukrajinský jazyk má na rozdíl od češtiny přízvuk intenzivnější a delší. Specifikem také je, že se důraz neváže na určitou slabiku, může v rámci jednoho slova při ohýbání měnit místo a také měnit význam slova. (Šindelářová, Škodová, 2013, datum přístupu 2. 7. 2024) V kontextu simultánního přepisu je tento údaj zásadní v rámci porozumění mluvčímu a správného zaznamenání jeho výpovědi. Stejně tak tomu je např. i s vadami řeči. Obě tyto informace zároveň poskytují uživateli simultánního přepisu věrnější obraz komunikační situace. (Portych, 2023, ústní sdělení)

Do stylistických prostředků patří např. **ironie**, jejíž podstata spočívá v tom, že výpověď mluvčího je opačného významu, než by bylo považováno za doslovné. Intence sdělení tedy stojí v protikladu k doslovnému významu. Od lži se ironie liší tím, že je příjemcem sdělení identifikována. (Nekula, poslední přístup 24. 6. 2024) Problém může nicméně spočívat právě v neodhalení ironie na straně komunikačního protějšku. Je proto důležité sdělení vnímat v rámci dané sociální situace a kontextu. Pro rozpoznání ironie by zároveň měli komunikační partneři sdílet stejné sociální normy a očekávání. (Colebrook, 2004, s. 16)

Pauzou je přerušen řečový proud, ať už z fyziologických důvodů (potřeba nádechu) nebo pro oddělení větších řečových celků. (Krčmová, 2009, poslední přístup 28. 6. 2024) Pauzy je možné dělit na tiché – zcela bez akustických podnětů, a na ty, které jsou vyplněné např. hezitačními zvuky. (Vlčková-Mejvaldová, 2006, s. 24) Zamýšlená pauza se pak označuje jako tzv. komunikativní a pauzou odděluje mluvčí jednotlivé celky, které k sobě významově a syntakticky patří. (Krčmová, 2009, poslední přístup 28. 6. 2024) Tzv. řečnické pauzy se používají ke zdůraznění argumentu. Pozornost posluchače je upoutána ke sdělení, které následuje bezprostředně po pauze. (Vlčková-

¹² Jedná se o tzv. réma, neboli výpovědní jádro, které je umístováno do konečné části výpovědi. (Vlčková-Mejvaldová, 2006, s. 33)

Mejvaldová, 2006, s. 24) V některých případech umístění pauzy může v tomtéž sdělení (stejně jako v případě přízvuku, viz výše) měnit význam mluveného textu. Mimo pauzu se jako frázovací techniky užívají např. změny melodie a síly hlasu, nebo rytmu. (*Internetová jazyková příručka*, datum přístupu 28. 6. 2024)

4.3 Vymezení dalších mimojazykových jevů přítomných v simultánních prepisech pro neslyšící

Mimo suprasegmentální jevy uvedené v předešlé kapitole se během promluvy mluvčího mohou vyskytovat další jevy, které ovlivňují simultánní přepis. Mezi takové se řadí např. čtení z prezentace, ticho nebo zvuky z okolí. Pro zajištění rovnocenného prožitku klienta simultánního přepisu s ostatními posluchači jsou jmenované skutečnosti relevantní, vzhledem k tomu, že všichni jsou účastníci stejné komunikační situace.

Jak již bylo zmíněno na straně 18, mluvčí mohou mít své přednesy předem připravené v písemné formě a při mluveném projevu se pak jedná o tzv. mluvenou psanost. **Čtení z prezentace**, či **čtení napsaného textu** může pak přepisovateli záznam kvůli zvýšené rychlosti mluvčího ztěžovat, až znemožňovat. (Témová, 2012, s. 51) Další smyslově nepřístupnou záležitostí pro klienty simultánního přepisu může být **ticho**, které v konkrétní komunikační situaci značí něco specifického a má mimo jeho běžného výskytu přidaný význam. Podobně je tomu tak i v případě záznamu specifických **zvuků z okolí**, které komunikační situaci nějakým způsobem ovlivňují. Mezi takové řadíme např. zvonění mobilního zařízení, či sirény záchranného vozu, které upoutají pozornost přítomných. (Portych, 2023, ústní sdělení)

4.4 Zaznamenávání suprasegmentálních jevů v simultánních prepisech

V rámci České republiky a často ani v rámci jednotlivých organizací poskytující simultánní přepis není postup zaznamenávání suprasegmentálních jevů nijak

standardizován. Některé příručky pro přepisovatele se však o tomto tématu zmiňují.

Manuál pro přepisovatele vytvořil Ústav pro jazyk český pro účely korpusu mluvené češtiny. Součástí manuálu je i návod pro záznam výše zmíněných suprasegmentálních jevů. Uvedu zde tedy postupy vybraných jevů.

Zdůraznění slabiky či slova se zaznamenává pomocí podtržení akcentované části slova: „užitečná“. Pro zaznamenání musí přepisovatel rozdílit (a tedy důraz) nejprve rozpoznat a správně jej určit. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024)

Na základě větné melodie se v češtině rozlišují různé typy vět a mj. také výpovědi expresivně zbarvené, nedokončené, atd. K zaznamenání větné melodie, tedy **intonace** se využívá koncová interpunkce. (*Internetová jazyková příručka*, datum přístupu 6. 7. 2024) Nepříliš výrazné **pauzy** se vyznačují pouze intonačními značkami, tedy otazníkem, čárkou nebo tečkou. V případě, že je pauza značně delší, jsou pro záznam využité jednoduché kulaté závorky s jednou až třemi tečkami: „(.), (..), (...)“ Množství teček pak značí délku pauzy. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024) Na stejné symboly pro označení pauzy odkazuje ve svém článku též Snow (2001, s. 48) a uvádí, že pauzy se vyskytují při oddělování intonačních skupin. Přepisovatel zároveň musí reflektovat rozdíl mezi přirozenou délkou pauzy mluvčího a skutečně delší pauzou, kterou pak zaznamená. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024)

Protažení hlásky je zaznamenáno dvojtečkou, která je umístěna za modifikovanou hlásku: „a:le:“. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024) Snow (2001, s. 48, 49) rozděluje prodloužení hlásky do tří skupin podle délky ulpění na hlásce. Dvojtečka přitom značí nejdelší trvání, čárka seshora středně dlouhou a háček velmi krátkou délku. Symboly značící modifikaci hlásek jsou umístěny před dané slovo, na rozdíl od manuálu Ústavu pro jazyk český.

Mezi neverbální projevy zaznamenávané v simultánních prepisech se vyskytují také např. **hezitační** nebo **responzní zvuky**. Hezitační zvuk vzniká při ulpívání na některých hláskách nebo slabikách během promluvy. Jeho konvencionalizovaná forma v písemném záznamu je např.: eee, ehm, hm. (Krčmová, datum přístupu 4. 7. 2024) Příručka Ústavu pro jazyk český přitom uvádí tyto možnosti záznamu: „e, ee, eee, eh, ehm, em, hm, mhm, ehe, e-e“. Responzní zvuky nabývají podobných forem jako hezitační, nicméně jsou

využívány spíše při reakci na komunikační protějšek. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024) Příručka dále zmiňuje i formu zaznamenání **jiných neverbálních zvuků**, a to za pomoci dvojitých kulatých závorek. Z daných zvuků jsou použity konkrétně tyto příklady: „((smích)), ((pousmání)), ((zakašláni)), ((odkašláni)), ((povzdech)), ((mlasknutí)), ((nádech)), ((výdech))“. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024) Do dvojitých kulatých závorek jsou obecně umisťovány **komentáře přepisovatele** a mj. je do nich možné zaznamenat některé vizuální informace, které přepisovatel vyhodnotí jako nezbytné pro porozumění přepisu. **Projevy řečené se smíchem** jsou pak zaznamenávány ve špičatých závorkách: „<a to sou prostě její,>“. (Kaderka, Svobodová, datum přístupu 4. 7. 2024)

Na základě určitých faktorů ovlivňující komunikační situaci, ve které probíhá simultánní přepis, se přepisovatel rozhoduje o ne/zaznamenání neverbálních jevů. Mezi tyto faktory se řadí např.:

- správné odhalení záměru mluvčího
- reflexe cílové skupiny v rámci komunikační situace (Vice, 2021, datum přístupu 4. 7. 2024)

Možné postupy pro zaznamenávání suprasegmentálních jevů v prepisech byly popsány v rámci přepisů v politické sféře – tedy spíše pro účely, kdy se přepis uschovává, což dle informací v první kapitole této práce není u simultánních přepisů pro neslyšící běžné. Nicméně se domnívám, že přístupy k záznamu suprasegmentálních či neverbálních projevů by se mohly shodovat i s prepisy pro neslyšící klienty. Mezi možné metody se tedy mohou řadit následující:

- záznam pouze slov bez jakýchkoli neverbálních jevů
- změna slovosledu pro zvýraznění záměru mluvčího
- popis neverbální informace v závorkách
- uvedení neverbální skutečnosti pomocí textové konvence např.: „*přerušeni*“ (Vice, 2021, datum přístupu 4. 7. 2024)

5 Výzkum

5.1 Cíl práce

Cílem této bakalářské práce je zmapovat zda a případně jakým způsobem přepisovatelé v simultánních prepisech pro neslyšící zaznamenávají suprasegmentální jevy. Jako dílčí otázky jsem si stanovila:

- Vnímají uživatelé přepisu zápis suprasegmentálních jevů jako žádoucí a nápomocný pro porozumění sdělení?
- Které suprasegmentální jevy si uživatelé přepisu přejí mít zapisované?
- Jakým způsobem si uživatelé přepisu přejí mít suprasegmentální jevy zaznamenávané?

5.2 Metodologie výzkumu

Jako metodu sběru dat jsem zvolila kvantitativní výzkum, konkrétně dotazníkové šetření.

Kvantitativní strategie výzkumu pracuje s daty, které jsou „*svým způsobem měřitelné, či minimálně tříditelné, uspořádatelné.*“ (Reichel, 2009, s. 40) Klasický vzorek desítek až stovek respondentů se z principu nedal očekávat, vzhledem k všeobecně menšímu počtu přepisovatelů pro neslyšící i vzhledem k osobám se sluchovým postižením, které by mohly přepis využívat v jakékoli míře. Kvantitativní přístup jsem ale zvolila i přes očekávané menší množství potenciálních respondentů, a to z důvodu typu hlavní a dílčích otázek a také na základě formy pokládaných otázek v dotazníku. Výsledky budou navíc zpracovány a využity opět pouze v dané komunitě a tím pádem považuji reprezentativnost výzkumného vzorku za dostatečnou.

5.2.1 Výzkumný vzorek

Výzkum se zaměřoval na zaznamenávání suprasegmentálních jevů v prepisech pro neslyšící bez ohledu na jiné proměnné. Tím pádem nebyly pro

účast na vyplňování dotazníku stanoveny žádné podmínky s předpokladem, že je dotazník šířen pouze mezi osoby, které přepis poskytují nebo využívají v českém jazyce. Respondenti tedy mohli být obecně různě staří, různého pohlaví, s jakýmkoli dosaženým maximálním vzděláním, včetně žádného, a nebylo stanovené konkrétní místo bydliště kromě České republiky. V případě přepisovatelů nerozhodovala délka praxe, ani typ úvazku, či zda se jednalo o vykonávání přepisu na dobrovolné bázi. Uživatelé přepisu se mohli účastnit dotazníkového šetření i v případě, že přepis není jejich primární komunikační prostředek a využívají ho pouze zřídka. I takoví uživatelé totiž mohou zápisy suprasegmentálních jevů reflektovat a uvést, jaké s ním mají zkušenosti, včetně vyjádření vlastních očekávání v této oblasti.

5.2.2 Dotazník

Při přípravě dotazníků a jejich zpracování jsem se řídila metodickou příručkou *Práce s empirickými daty*.¹³ Vytvořeny byly dvě formy dotazníků – pro přepisovatele a pro uživatele přepisu. Dotazník pro přepisovatele obsahoval 19 uzavřených i otevřených otázek (viz Příloha I). Pro uživatele přepisu bylo v dotazníku otázek 16 (viz Příloha II), přičemž struktura obou dotazníků si odpovídala v dotazovaných oblastech.

Součástí úvodního textu obou dotazníků bylo stručné vysvětlení termínu *suprasegmentální jevy*, aby byla zajištěna validita výzkumu. Dotazník určený uživatelům přepisu obsahoval překlad úvodní strany do českého znakového jazyka¹⁴, který jsem zařadila v kontextu přístupnosti informací pro osoby se sluchovým postižením. V případě dotazníku pro přepisovatele první část obsahovala demografické údaje, druhá informace ohledně přepisovatelské profese (např. délka praxe, či organizace, ve které přepisovatel působí). Třetí již byla o jádru výzkumu, tedy o tom, jak se staví k zapisování suprasegmentálních jevů, zda je zapisují, případně které a jakým způsobem. Čtvrtá část se také týká suprasegmentálních jevů, ale spíše ve vztahu ke klientovi. V páté, poslední části, byl respondentovi dán prostor na jakékoli vyjádření, či doplnění k výzkumu.

¹³ CHROMÝ, Jan. *Práce s empirickými daty. Příručka pro studenty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 80-246-2801-5.

¹⁴ Překlad dostupný na WWW: https://youtu.be/AwEQxXcw4_4

Dotazník pro uživatele přepisu měl obdobný formát. První sada otázek byla stejná, ve druhé části jsem se dotazovala na preferovaný způsob komunikace a na využívání přepisu. Další otázky se týkaly již přímo suprasegmentálních jevů – se kterými mají uživatelé zkušenosti, v jaké formě byly jevy zapsány, v jaké formě by si je přáli mít zapsané. Čtvrtá část se zaměřovala na suprasegmentální jevy z hlediska srozumitelnosti, zda s nimi mají uživatelé pozitivní, či negativní zkušenosti, zda jsou v komunikaci nápomocné a v jaké míře si je uživatelé přejí mít zaznamenávané. Poslední otevřená otázka stejně jako u přepisovatelů nechávala respondentům prostor pro vlastní vyjádření.

5.3 Sběr dat

Dotazníky byly vytvořeny v online formě na platformě Survio a rozeslány respondentům skrze e-mail. Online dotazníky jsem zvolila kvůli dostupnosti a časové nenáročnosti. V případě jednoho respondenta proběhlo vyplnění dotazníku osobně z důvodu jeho zrakového postižení a nemožnosti kontroly odpovědí. Tento přístup byl tedy zvolen pro vyšší validitu. Byli osloveni přepisovatelé ze všech organizací v České republice, které poskytují simultánní přepis pro neslyšící. Ve stejné šíři byla snaha oslovit i uživatele simultánních přepisů. Respondenti byli vždy osloveni s žádostí o šíření dotazníku. Odpovědi byly automaticky anonymizovány.

Výzkum probíhal v prosinci 2023 a v lednu 2024. Z celkového počtu 23 oslovených přepisovatelů dotazník vyplnilo 22 respondentů. Návratnost byla tedy 95,7%. V případě uživatelů přepisu se výzkumu účastnilo 18 osob.

5.4 Výsledky výzkumu

V následujících podkapitolách budou představeny výsledky výzkumu obou dotazníků. První bude vyhodnocovat odpovědi z dotazníku určeného pro přepisovatele a druhý pro uživatele. V další podkapitole bude zpracováno, jak si vzájemně odpovídají výsledky u typově podobných dotazů.

5.4.1 Výsledky přepisovatelů

Na základě demografických údajů vyplněných respondenty se z řad přepisovatelů výzkumu účastnilo 15 žen a 7 mužů. 10 respondentů se pohybuje ve věkovém rozmezí 25–34 let, 5 ve věku 35–44. Po 3 respondentech jsou kategorie 45–54 a 18–24, pouze jeden ve věku 55–64 let a žádný z respondentů nebyl starší než 65 let.

Graf 1

Z celkového počtu 22 přepisovatelů má 17 absolvované vysokoškolské vzdělání, zbytek, tedy 5, má střední vzdělání s maturitou.

Druhá část dotazníku sbírala informace ohledně profese přepisovatele. Co se týče typu úvazku, u 11 a tedy většiny přepisovatelů se jedná o dohodu o provedení práce. 7 přepisovatelů se přepisu věnuje na plný úvazek, 3 na částečný a pouze jeden má přepisu pro neslyšící jako hobby. Uváděná délka praxe se pohybuje v rozmezí od 2 do 35 let.

U dotazu „**V jaké oblasti nejčastěji poskytujete simultánní přepis**“ řadili respondenti nabízené odpovědi na základě frekvence z vlastní praxe. Nejčastěji bylo uvedeno studium na vysoké škole, poté sebevzdělávací kurzy a na posledním místě zaměstnání, do kterého spadá přepis např. na poradách, při domluvě s kolegy, atp. Rozdíly mezi těmito oblastmi však nebyly velké a daly by se považovat za poměrně vyrovnané. Jako další oblasti výše nejmenované, zmínili přepisovatelé:

- zasedání zastupitelstva
- schůze SVJ
- simultánní titulkování v České televizi
- skryté titulky v České televizi
- třídní schůzky
- webináře
- klubová setkání
- večírky
- přepisy pro divadla a nakladatelství
- schůzky na úřadech
- právní oblast, soud
- kulturní a osvětové akce
- tábory

Další otázka zjišťovala v jaké organizaci přepisovatel přepis vykonává, přičemž se s velkou převahou jednalo nejvíce o Českou unii neslyšících, ve značně menší míře v jiných organizacích jako Transkript, Tichý svět, atd. viz graf. Jeden z respondentů uvedl jako místo svého pracoviště Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, přičemž poskytování přepisu na dané fakultě spadá již právě pod zmíněnou organizaci Paluba. Dalšími uvedenými organizacemi jsou:

- ZHMP¹⁵
- Zastupitelstvo Prahy 4
- Česká televize
- Divadlo bez zábradlí
- Divadlo Spejbla a Hurvínka
- Nakladatelství TORST
- Kalich¹⁶
- Triáda¹⁷
- TextCom¹⁸

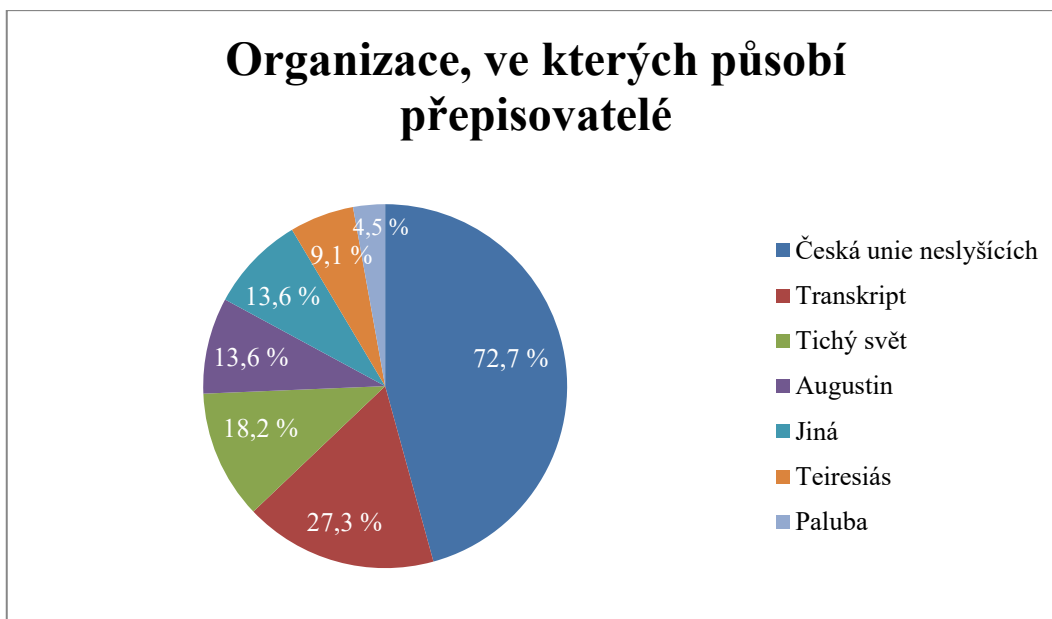
Většina z výše zmíněných organizací není typickými poskytovateli simultánního přepisu pro neslyšící, nicméně přepisovatele zaměstnávají pro vlastní účely.

¹⁵ Zastupitelstvo hlavního města Prahy

¹⁶ Není blíže specifikováno, nicméně pravděpodobně se jedná o Divadlo Kalich, působící v Praze.

¹⁷ Nakladatelství

¹⁸ Bývalý projekt organizace Transkript pro online přepisy

Graf 2

Další sekce se věnuje již přímo zapisování suprasegmentálních jevů. První otázka v tomto oddíle zněla následovně: „**Podle čeho se rozhodujete, zda suprasegmentální jev zaznamenáte? (prostředí, věk klienta, komunikační situace, ...)**“ Otázka byla otevřená, respondenti na ni tedy odpovídali bez předložené nabídky. Přepisovatelé častokrát zmínili vícero faktorů, které ovlivňují záznam suprasegmentálních jevů. Určité odpovědi se shodovaly a opakovaly.

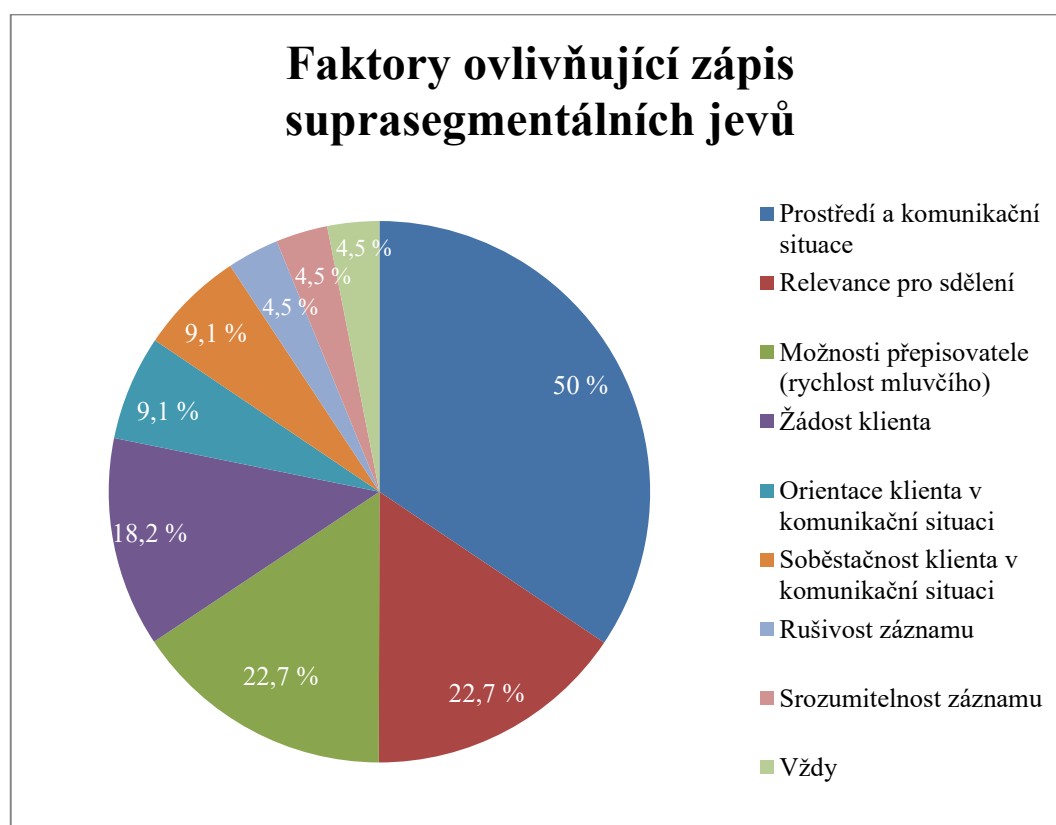
Na základě odpovědí hraje největší roli v rozhodování, zda jev zapsat, či nezapsat prostředí a komunikační situace, ve kterém se přepis uskutečňuje. Jeden z respondentů uvádí jako faktor také formu přepisu: „*U fyzického přepisu, kdy klient vidí mluvčího, viditelné jevy nezaznamenávám.*“

Dalším uváděným důvodem je, zda je jev relevantní pro výsledné sdělení. S touto odpovědí souvisí také skutečnost, zda se jedná o záměr mluvčího. V případě, že ne, respondenti uváděli, že danou informaci nezapisují. Jako konkrétní příklad byl jedním z respondentů zmíněn slovenský přízvuk mluvčího, kdy ho zapisovatel údajně nezaznamenává, aby klientovi nekomplikoval text, a zapisuje přímo české ekvivalenty slov.

Suprasegmentální jevy jsou mj. zapisované na základě možnosti přepisovatele, tedy zda přepisovatel záznam stíhá, nebo se např. kvůli rychlosti mluvčího soustředí výhradně na přepis mluveného projevu a pro suprasegmentální jevy tím pádem již nezbývá časová ani mentální kapacita přepisovatele.

Jako podstatnou roli několik přepisovatelů zmiňuje osobní známost s klientem a povědomí o jeho přání ohledně ne/zaznamenávání suprasegmentálních jevů. Orientací klienta v komunikační situaci můžeme rozumět např. zaznamenání jevů, o kterých by klient jinak neměl povědomí oproti ostatním účastníkům komunikace. Soběstačností klienta v komunikační situaci je míněna např. míra sluchové ztráty a s tím spojené možnosti vlastního zpozorování zvukových jevů. Jak respondent uvádí: „často mám nedoslýchavé studenty, tedy ti tyto věci prostě jednoduše zpozorují sami.“ Mezi dalšími odpověďmi byly uvedeny obavy ze srozumitelnosti zapsání jevů nebo také rušení textu přepisu, ztížení pro klienta při čtení a tím pádem neefektivitu zapisování jevů. V jedné odpovědi bylo uvedeno, že přepisovatel zaznamenává suprasegmentální jevy vždy.

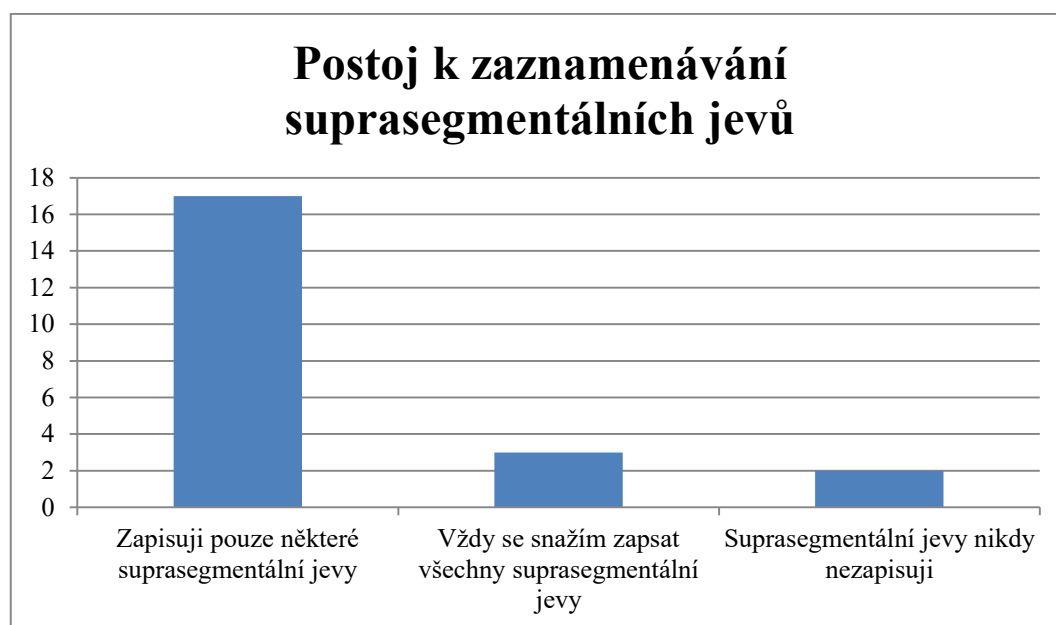
Jeden z respondentů mj. uvádí problematiku subjektivity, která do zápisu suprasegmentálních jevů zasahuje a ovlivňuje ji: „...většinou rozhodují podle vlastního pocitu, což vím, že není zcela objektivní.“

Graf 3

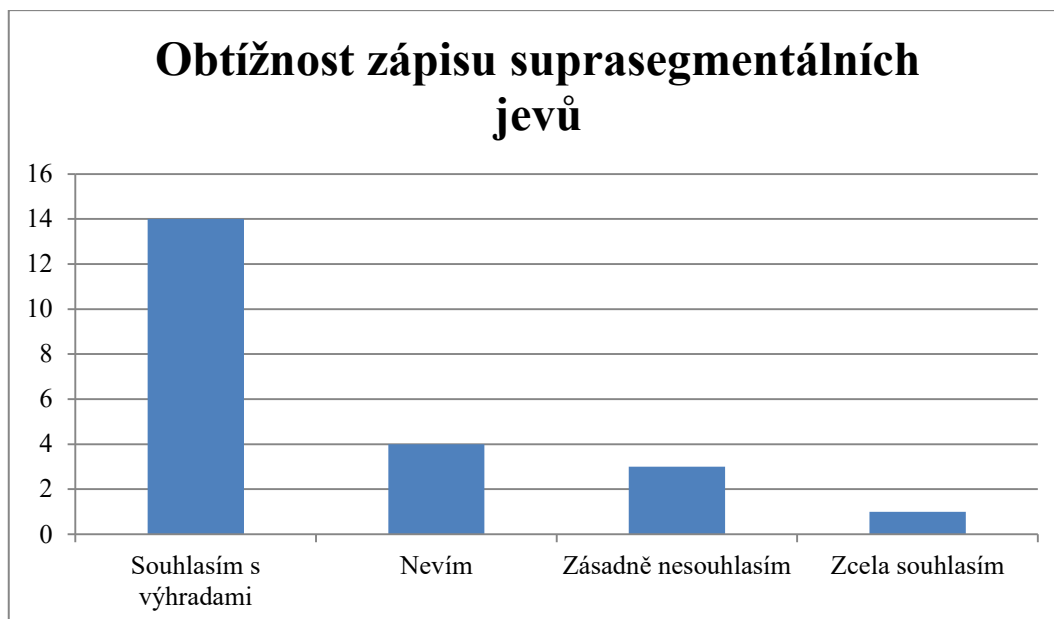
Oblasti, které přepisovatelé považují nejdůležitější suprasegmentální jevy zaznamenávat, byly seřazeny sestupně: zaměstnání, sebevzdělávací kurzy a studium na vysoké škole.

Celkem 17 respondentů, tedy převážná většina, u otázky: „**Jak se stavíte k zaznamenávání suprasegmentálních jevů?**“ uvedla, že zapisuje pouze některé suprasegmentální jevy. Již výrazně menší počet přepisovatelů, tedy 3, se snaží zapsat všechny suprasegmentální jevy, 2 uvádějí, že suprasegmentální jevy nikdy nezapisují.

Graf 4

Také převážná většina přepisovatelů uvedla, že jim při přepisu zápis suprasegmentálních jevů dělá problém. K dispozici dostali respondenti škálu, ze které volili svou odpověď. 14 souhlasilo s výrokem: „Při přepisování mi zápis suprasegmentálních jevů dělá problém.“ s výhradami, 4 respondenti zvolili možnost „nevím“, 3 zásadně nesouhlasili a 1 zcela souhlasil.

Graf 5

Další otázka dotazníku zjišťovala, které konkrétní suprasegmentální jevy přepisovatelé zaznamenávají. Respondenti měli možnost výběru z nabídky, ze které mohli zvolit libovolný počet jevů a doplnit vlastní zkušenosti. Výběr suprasegmentálních jevů zahrnuje typické příklady z praxe, které mi byly poskytnuty konzultantem této bakalářské práce Tomášem Portychem. Nabídka zahrnovala tyto suprasegmentální jevy, včetně možnosti vlastního doplnění:

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího
- povzdech
- šepot
- zvuky v okolí (zavření dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace
- jiné

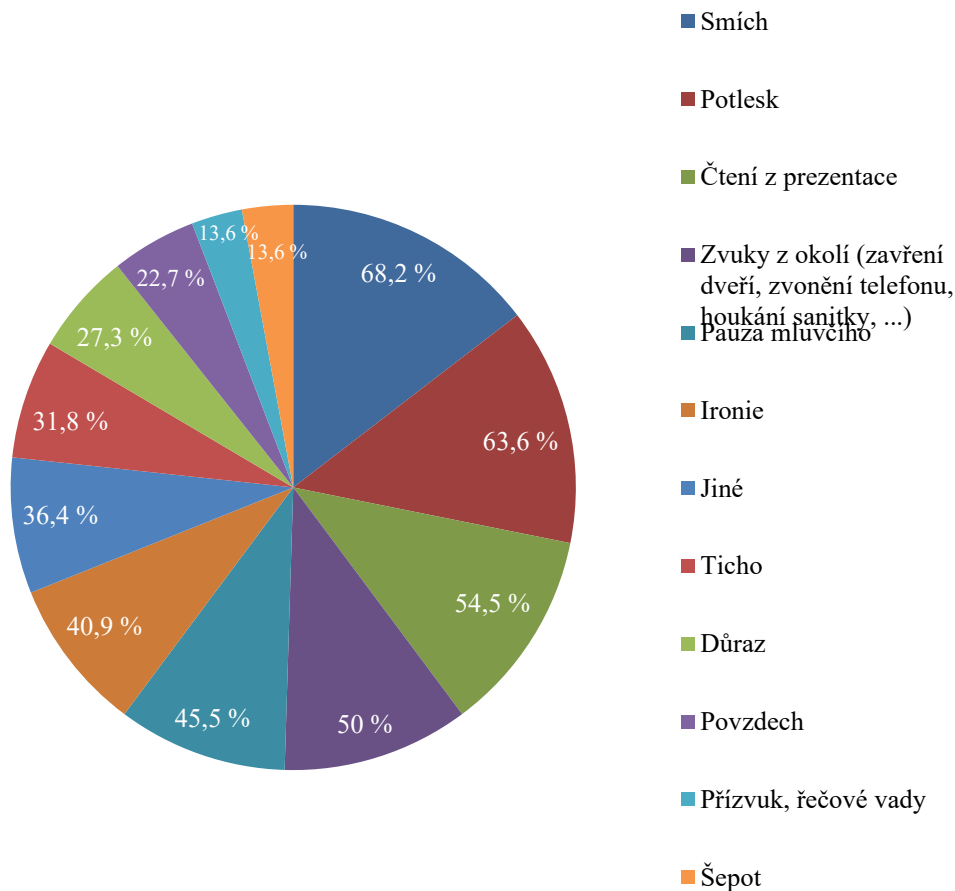
V grafu jsou procenta ke každému suprasegmentálnímu jevu jednotlivě vypočtena z celkového počtu osob, které dotazník vyplňovaly. Suprasegmentální jevy v legendě jsou ve snaze vyšší přehlednosti seřazeny sestupně dle frekvence

odpovědí. Z grafu můžeme vyčíst, že více než v polovině případů zapisují přepisovatelé smích, potlesk, čtení z prezentace a zvuky z okolí, kterými je myšleno např. zavření dveří, zvonění mobilního telefonu, či sirény sanitky. Mezi jiné jevy, které přepisovatelé zaznamenávají, bylo uvedeno:

- emoce v hlase (naštvaní, otrávenost, radost, atd.)
- promluvu k jiné osobě (např. když telefonující začne mluvit k přítomné osobě)
- dění v okolí („nejde zapnout počítač“)
- pláč
- křik
- příchod/odchod osoby z místnosti
- oznámení: „probíhá soukromý hovor“
- překlad z cizího jazyka
- původ zvuku – rádio, televize
- hudba
- přitakání
- žádné (nezaznamenávání jevů)

Jeden z respondentů doplňuje, že při rozdělení účastníků komunikace na skupiny přepisuje pouze skupinu, ve které se nachází klient, nikoli ostatní.

Zaznamenání konkrétních suprasegmentálních jevů

Graf 6

V následující otázce v dotazníku jsem zjišťovala jaké metody přepisovatelé k zápisu suprasegmentálních jevů využívají. Nabídka byla stejně jako v předchozí položce koncipována jako výběr z možností, přičemž respondenti mohli zvolit libovolné množství odpovědí. Procenta v grafu jsou ke každému jevy zvlášť uvedena jako podíl k celkovému počtu účastníků výzkumu. Jako ukázkou zápisu jsem vybrala slova „ironie“ a „smích“ pro lepší ilustraci. Ve spolupráci s konzultantem práce jsem do nabídky předpokládaných způsobů zápisu zařadila:

- malá písmena v hranatých závorkách: „[smích] [ironie]“
- velká písmena v hranatých závorkách: „[SMÍCH] [IRONIE]“
- malá písmena v jednoduchých kulatých závorkách: „(smích) (ironie)“
- velká písmena v jednoduchých kulatých závorkách: „(SMÍCH) (IRONIE)“

- velká písmena: „SMÍCH IRONIE“
- jinak

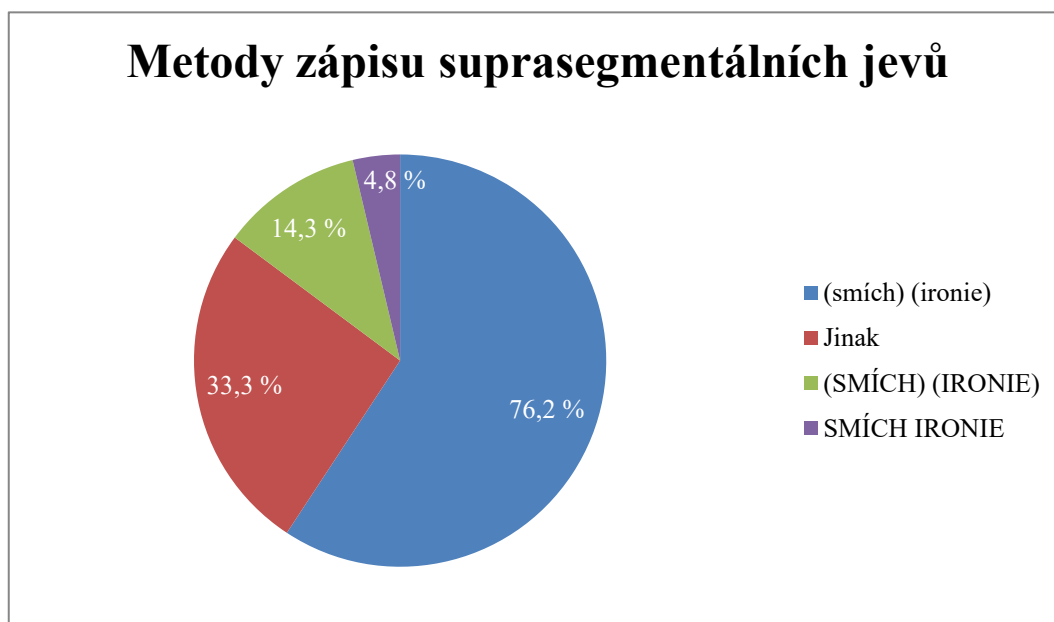
Nejčastější formou zápisu byly zvoleny jednoduché kulaté závorky. Zápis v hranatých závorkách nebyl zvolen ani jednou. V případě možnosti „jiné“ popisovali respondenti své postupy v následující otázce. Mezi další způsoby záznamu, které přepisovatelé používají, se řadí:

- změna formulace
- zařazení interpunkce (otazník, vykřičník)
- emotikony vytvořené z pomlček a závorek
- uvozovky
- tři tečky na konci nedokončené věty
- smích: „haha“
- ironie: použití uvozovek
- zápis jevu na nový řádek v textu
- fonetický zápis zvuku v průběhu textu: „hmmm“
- žádný (nezaznamenávání jevů)

Jeden z respondentů uvádí, že tři tečky zapisuje pro značení pauzy pouze v případě, kdy není pauza přirozená, tedy např., když mluvčí přemýšlí nad pokračováním věty, nikoli když se odmlčí po již dokončené myšlence. Další respondentka jako překážku v zapisování suprasegmentálních jevů ustáleným způsobem udává nižší počet úhozů¹⁹ na klávesnici, který je schopna

¹⁹ Termínem *úhoz* je označováno jedno stisknutí klávesy přepisovatelem. Jedno písmeno tedy nemusí odpovídat jednomu úhozu. (Témová, 2022, s. 14)

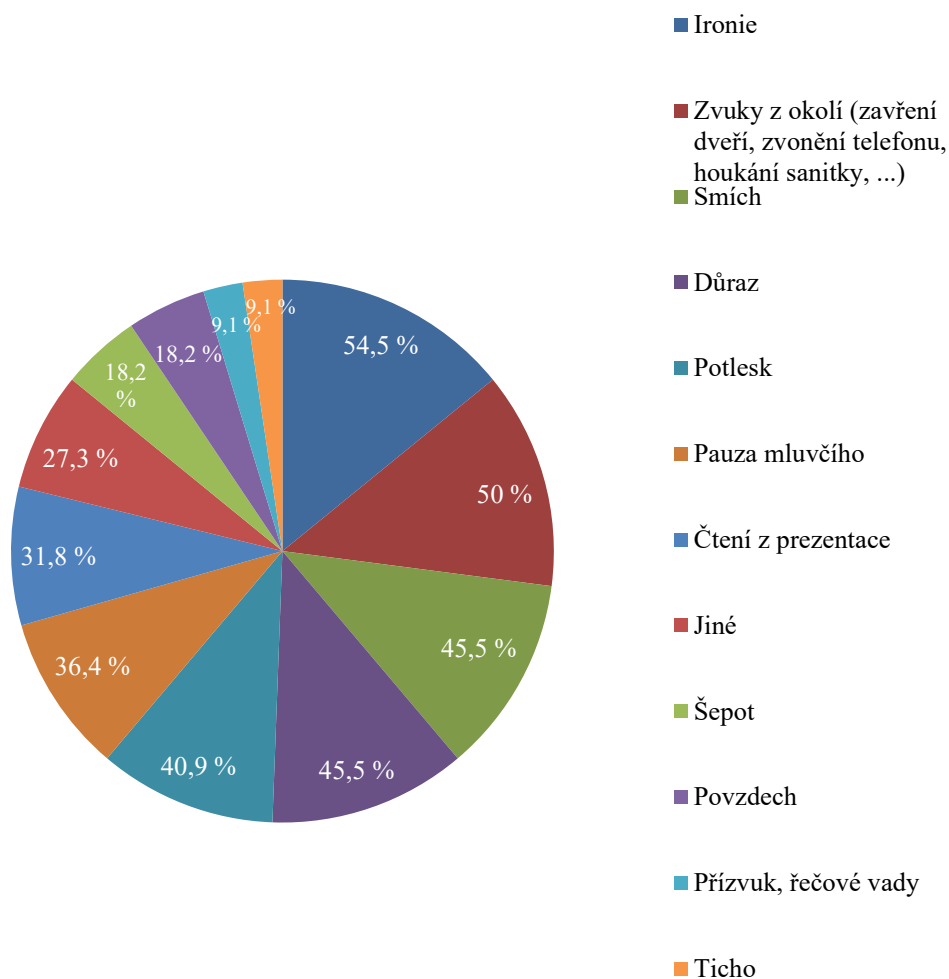
vyprodukovat.

Graf 7

Poslední sekce dotazů reflektovala zápis suprasegmentálních jevů v orientaci ke klientovi. V této otázce jsem zjišťovala, jaké jevy se přepisovatelé domnívají, že si klienti přejí mít zaznamenané. Přepisovatelé doplňují, že se přání pravděpodobně budou zakládat na komunikační situaci – tedy zda je mluvčí a přepisovatel na stejném místě a jsou tedy umožněny vizuální vjemy. Další přepisovatel uvádí, že záleží zcela individuálně na jednotlivých uživatelích – někteří si přejí mít zaznamenané vše, jiní pouze důležité jevy a někteří si nepřejí mít zapsané nic mimo samotnou výuku. Dva z respondentů odpověděli, že se neodvažují odhadovat. Jeden respondent uvedl, že přesně ty jevy, které se domnívá, že si uživatelé přepisu přejí mít zaznamenané, také zapisuje. Dalším přidaným jevem mimo nabídku bylo již dříve zmíněné přitakání.

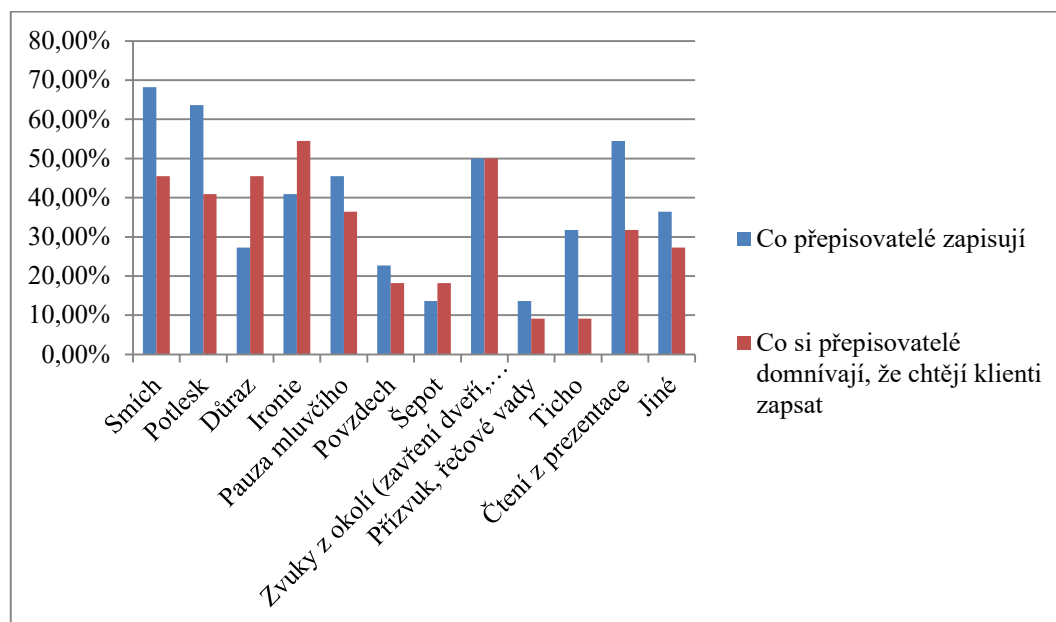
Jaké suprasegmentální jevy si podle přepisovatelů přejí mít zaznamenané uživatelé přepisů

Graf 8

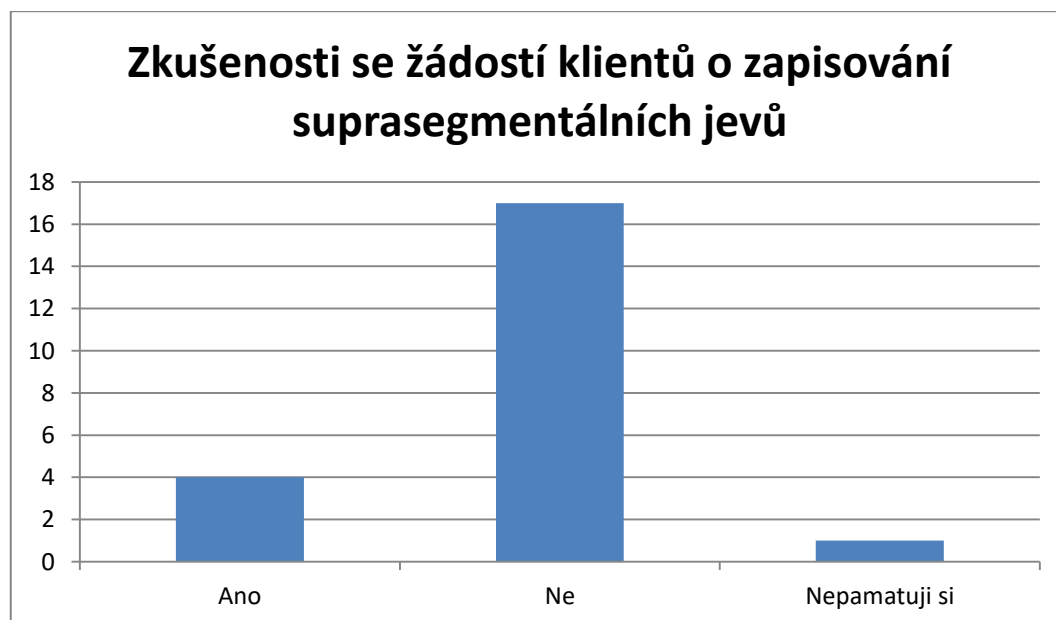
Graf níže znázorňuje porovnání s otázkou č. 13 – co přepisovatelé skutečně zapisují (modré sloupce) a tím, co se přepisovatelé domnívají, že klienti chtějí mít zapsané (červené sloupce). Z grafu jsou patrné určité rozdíly, konkrétně jevy jako např. smích, potlesk, pauza mluvčího, čtení z prezentace a ticho jsou přepisovány častěji, než si přepisovatelé myslí, že uživatelé přepisu chtějí. Naopak důraz, či ironie jsou označovány jako více očekávané, než přepisované.

Ostatní suprasegmentální jevy by se daly považovat za poměrně vyrovnané, co se týče představ přepisovatelů o přáních klientů a tím, co skutečně zapisují.

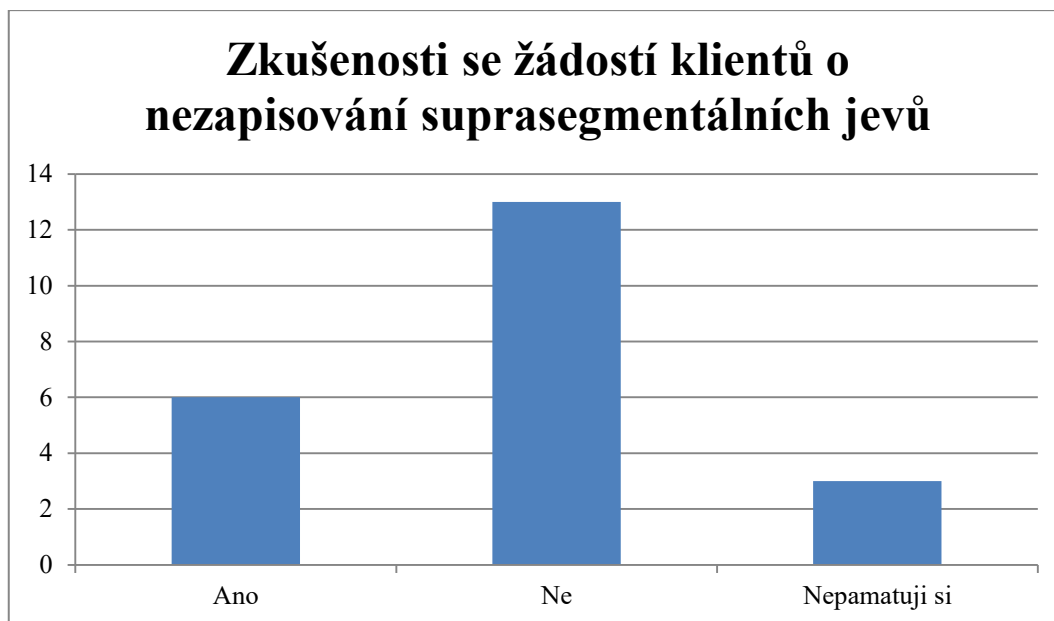
Graf 9

Při dotazování ohledně žádostí klientů ohledně zapisování suprasegmentálních jevů odpovědělo 17 respondentů, že nikdy vysloveně požádání nebyli, 4 respondenti ano a 1 uvedl, že si žádost nepamatuje.

Graf 10

Žádost ohledně nezaznamenání jevu dle odpovědí zažilo 6 přepisovatelů, 13 ne a 3 si tuto skutečnost nepamatují.

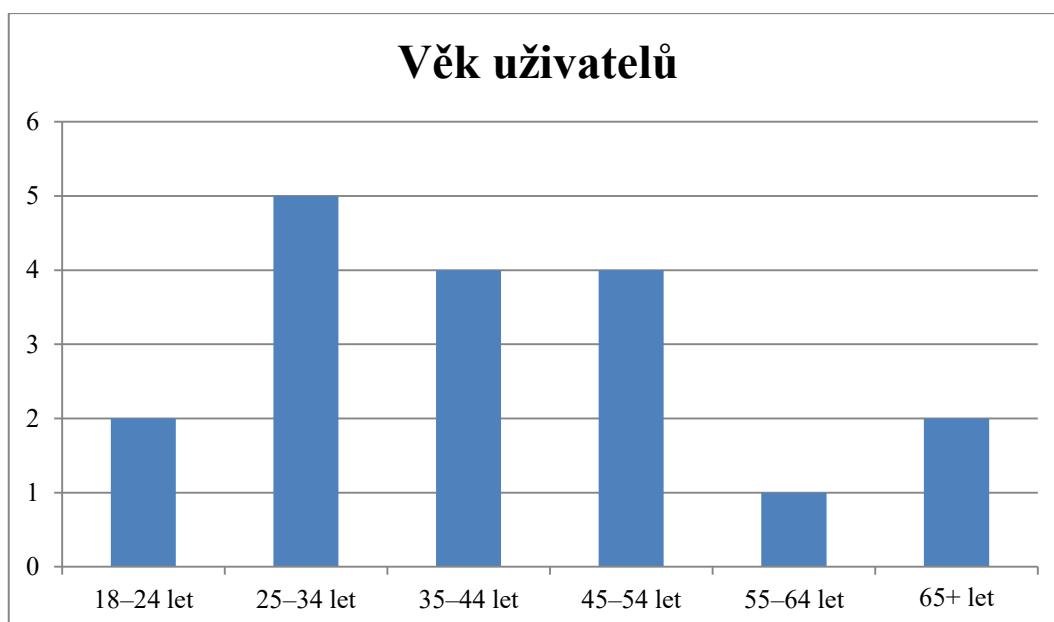
Graf 11

Z porovnání předešlých dvou tabulek lze vyčíst, že se přepisovatelé ve většině případů s žádostí o zapisování, či nezapisování suprasegmentálních jevů nesetkali. V případě, že s žádostí ze strany klienta zkušeností mají, jednalo se v menší míře spíše o nezaznamenávání jevů.

V poslední položce dotazníku měli respondenti možnost vlastního vyjádření. Zde tedy uvedu vybraná doplnění relevantní ke zkoumanému tématu. Dva účastníci výzkumu zmiňují, že v otázce zápisu suprasegmentálních jevů se jedná především o domluvu s klientem a vyhovění jeho preferencí. Uvádějí zároveň, že zápis daných jevů není primární a ustupuje přepisu mluveného slova. Někteří respondenti se také vzhledem k míře sluchového postižení uživatelů přepisu se záznamem suprasegmentálních jevů sami nesetkávají a nezapisují je.

5.4.2 Výsledky uživatelů přepisu

Výzkumu ze stran uživatelů přepisu se celkem zúčastnilo 18 osob, z toho 11 žen, 7 mužů. Respondenti, stejně jako přepisovatelé, byli většinou ve věkovém rozmezí 25–34 let. Věkové kategorie 35–44 let a 45–54 let byly vyrovnané. Méně zástupců bylo věku 18–24 let a 55–64 let. Na rozdíl od přepisovatelů byli mezi respondenty i zástupci z kategorie 65 let a více.

Graf 12

Na otázku ohledně nejvyššího dosaženého vzdělání odpovědělo 13 respondentů, že má dokončené vysokoškolské vzdělání, 3 vzdělání s maturitní zkouškou a 2 střední vzdělání s výučním listem. Nikdo z respondentů neuvěděl, že je jeho maximální dosažené vzdělání základní vzdělání.

Následující otázka se týkala preferovaného způsobu komunikace. Respondenti měli na výběr z několika možností a mohli zvolit libovolný počet, případně doplnit. Z analýzy grafu lze vyčíst, že většina respondentů upřednostňuje právě simultánní přepis. Druhým nejvíce používaným způsobem komunikace je odezírání, následně tlumočení do českého znakového jazyka a jiný způsob, který respondenti specifikovali tak, že např. záleží na komunikačním protějšku. Ostatní respondenti uvedli různé nástroje pro komunikaci, konkrétně:

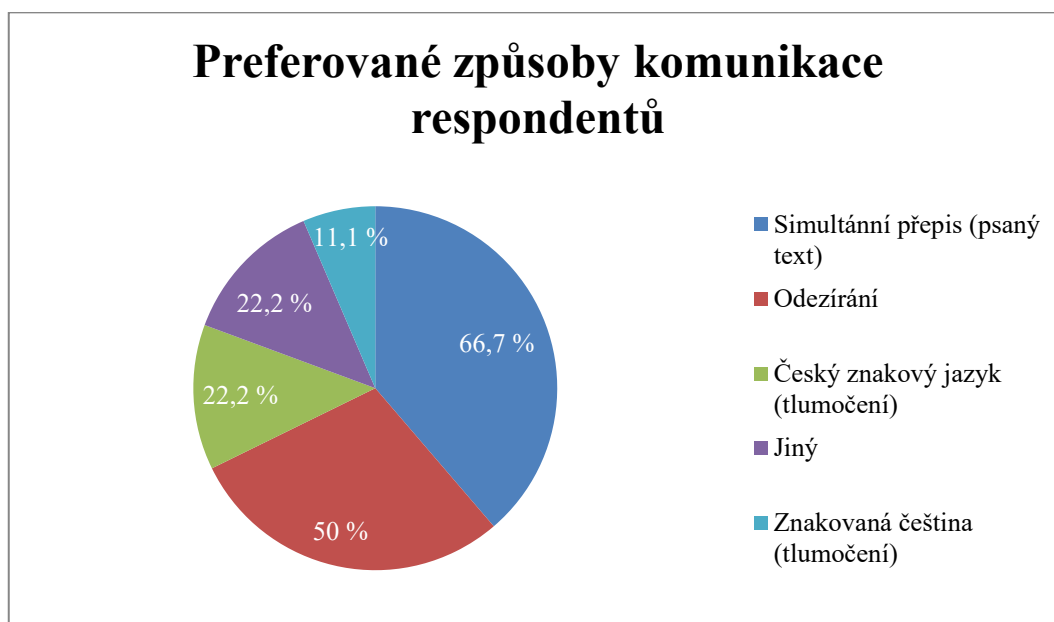
- Roger On²⁰
- aplikace okamžitý přepis²¹
- eScribe²²
- mobilní zařízení
- psaní na papír.

²⁰ Jedná se o mikrofon, který uživateli sluchadla nebo kochleárního implantátu umožňuje směrový poslech. Uživatel tedy dokáže rozpoznat, kdo v dané komunikační situaci aktuálně hovoří. (Phonak Roger On, datum přístupu 15. 7. 2024)

²¹ Daná aplikace zaznamenává řeč a zvuk a automaticky je uživateli zobrazuje v textové podobě na obrazovku zařízení. V rámci aplikace je možnost vést konverzaci psaním na obrazovku. (Slunečnice, datum přístupu 15. 7. 2024)

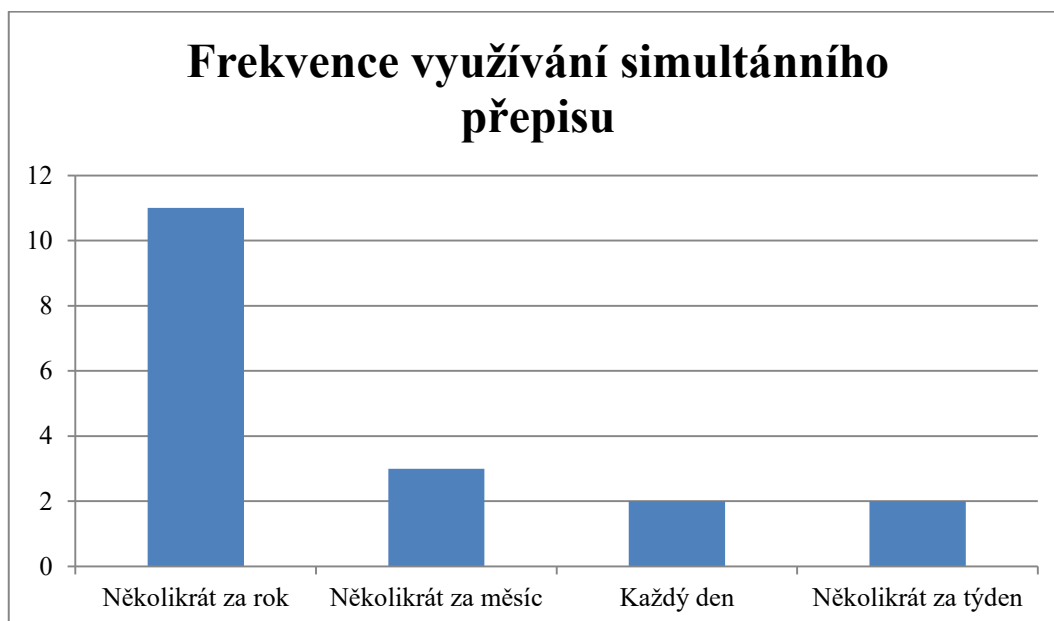
²² Viz kap. 1.4.1 Organizace poskytující simultánní přepis v České republice

V menší míře uvedli respondenti využití znakované češtiny.

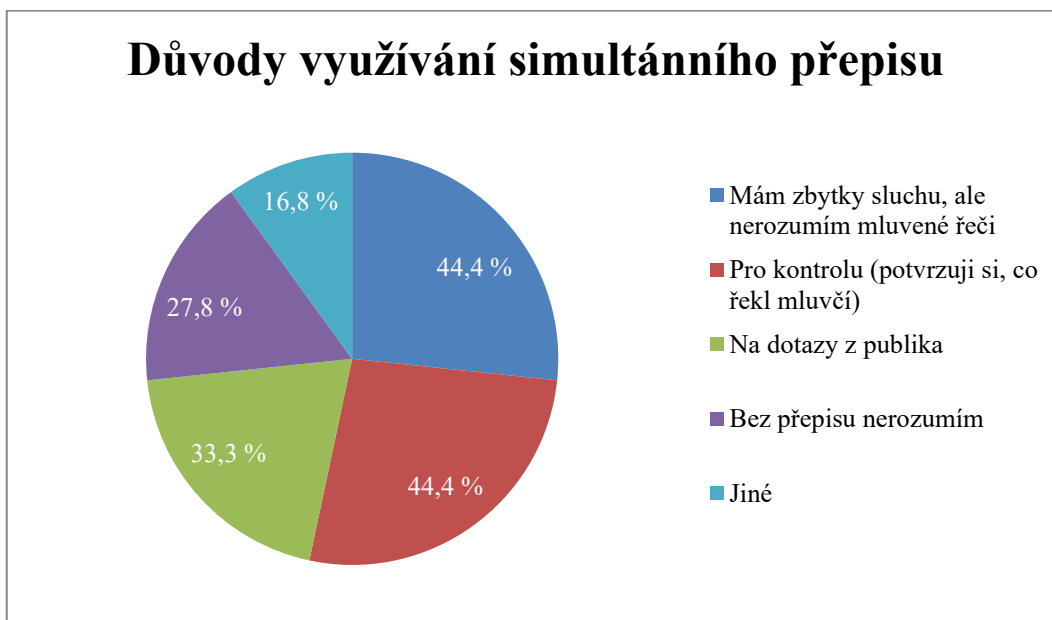
Graf 13

Následující oddíl dotazníku zjišťoval využití simultánního přepisu respondenty. První otázka z této sekce zkoumala přibližnou frekvenci využívání simultánního přepisu. Z celkového počtu 18 respondentů ho 11 využívá pouze několikrát za rok, 3 několikrát za měsíc, a po dvou respondentech uvedlo, že simultánní přepis využívají každý den nebo několikrát za týden.

Graf 14

Další otázka se týkala toho, jak je pro účastníky výzkumu přepis důležitý z hlediska porozumění a orientace v komunikaci. Na výběr měli respondenti z několika možností, přičemž mohli zvolit jednu nebo více. V odpovědi „jiné“ všichni tři respondenti odkazovali ke komunikaci skrze odezírání. Jeden z respondentů potvrdil a rozvedl odpověď, že simultánní přepis využívá spíše pro kontrolu a ujištění se, běžně ale preferuje odezírání. Další respondent uvedl podobný důvod, tedy že přepis využívá v případě ztížených podmínek pro odezírání – např. z hlediska artikulace mluvího. Třetí respondent uvádějící jiný důvod napsal, že je původem slovenské národnosti a odezírání od českého mluvího je pro něj problematické, proto raději využívá služeb simultánního přepisu.

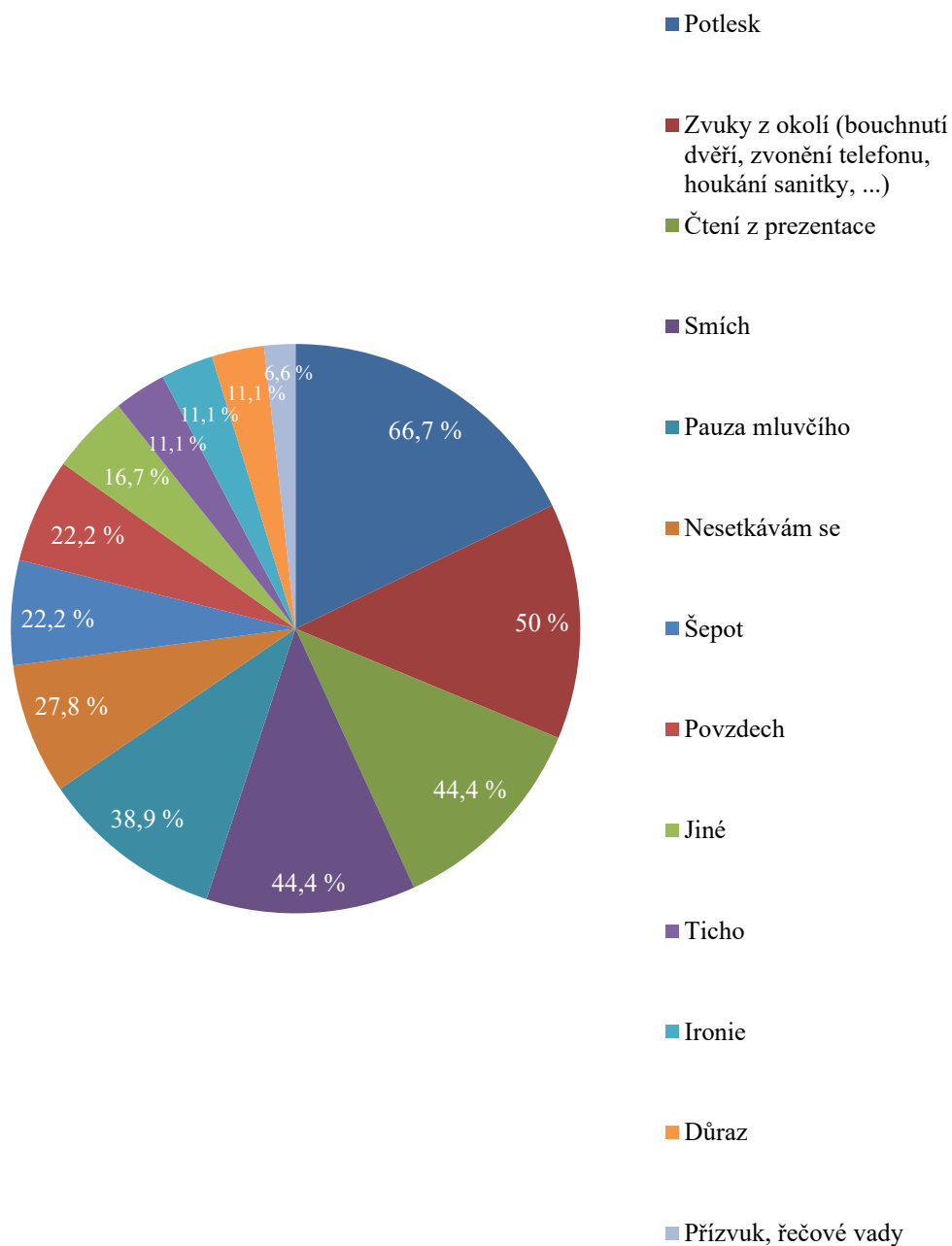
Graf 15

Mezi oblasti, ve kterých nejčastěji využívají simultánní přepis, zařadili respondenti na první místo studium na vysoké škole, poté sebevzdělávací kurzy a jako poslední v zaměstnání (porady, domluva s kolegy, atd.). Někteří respondenti doplňují možnosti oblastí, kde využívají simultánní přepis o každodenní komunikaci, a to včetně rodinného prostředí. Další oblastí, kde se mohou uživatelé s přepisem setkat je veřejná sféra, např. konference, či veřejné přednášky.

Následující oddíl dotazníku se věnoval čistě suprasegmentálním jevům, zkušenostem a představám s jejich zaznamenáváním. Výčet suprasegmentálních

jevů byl stejný jako u přepisovatelů, navíc byla uvedena možnost „nesetkávám se“. Každý jev v nabídce byl zvolen alespoň jednou. Uživatelé přepisu se nejvíce setkávají se záznamem potlesku, zvuků z okolí, smíchem a pauzou mluvčího. Ze zkušeností uživatelů vyplývá, že se občas se zapsáním suprasegmentálních jevů vůbec nesetkávají. V menší míře vídají respondenti zapsané i další suprasegmentální jevy, viz graf. Mezi jiné odpovědi respondenti uvedli **zpěv** a **pláč** a dále specifikují, že si zapsání suprasegmentálních jevů nepamatují, nebo že je přepisovatelé zaznamenávají málokdy.

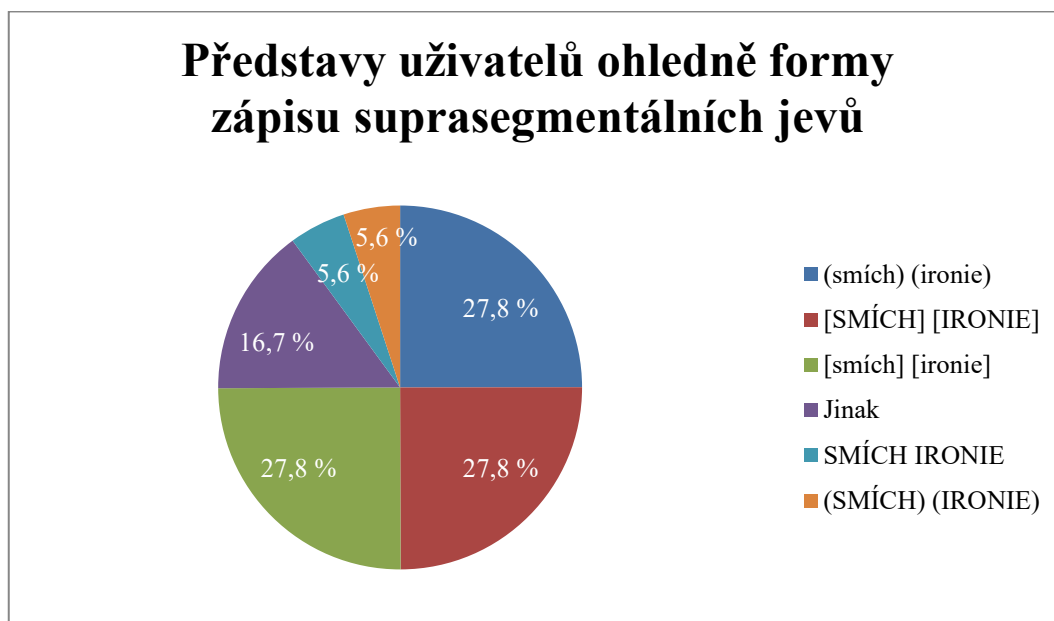
Zkušenosti se suprasegmentálními jevy v simultánních přepisech

Graf 16

V rámci problematiky metod při zápisu suprasegmentálních jevů byli účastníci výzkumu dotazováni na preferované způsoby. Mezi možnostmi odpovědí byli vypsány předpokládané podoby záznamu a respondenti měli také

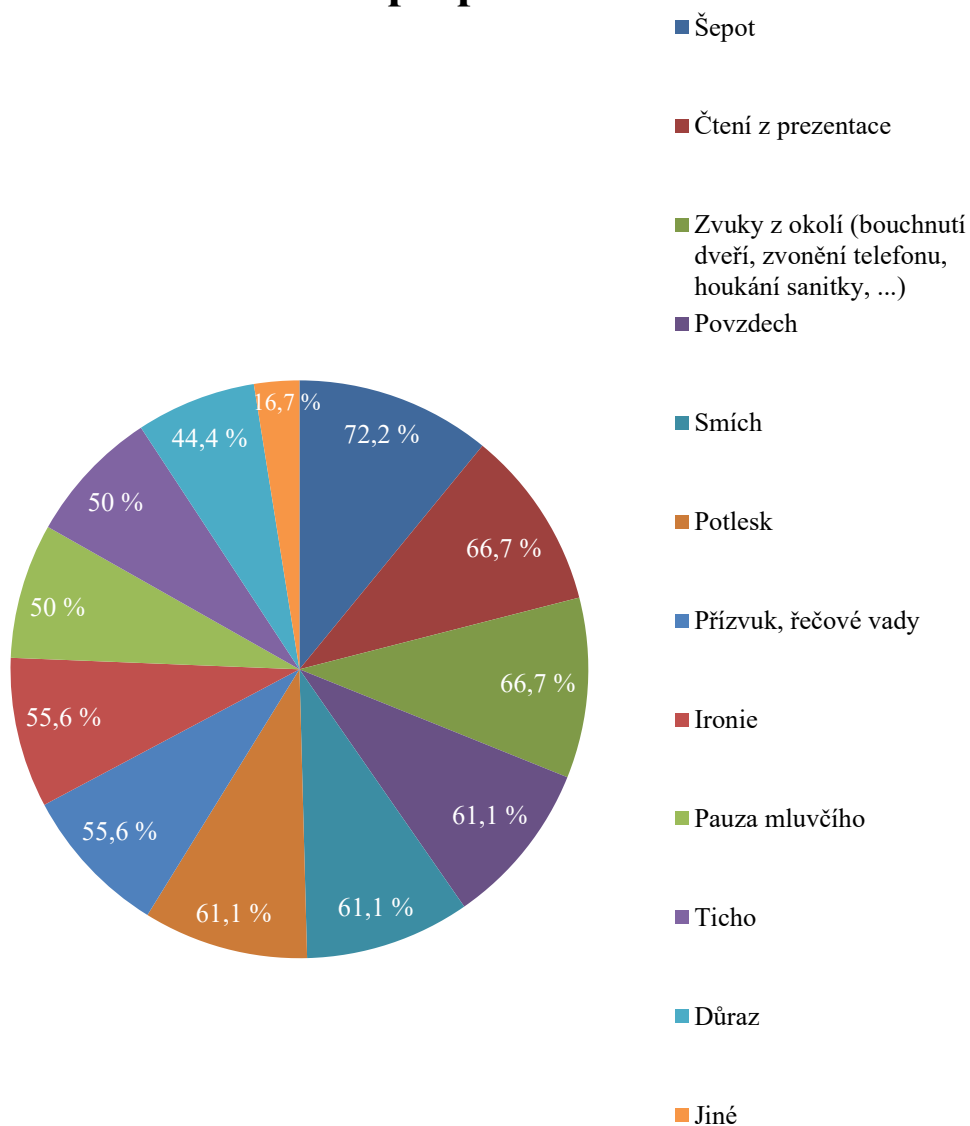
možnost uvést vlastní přání pro záznam. Jako nejvíce preferované metody se ukázaly zápisy malými písmeny v jednoduchých kulatých závorkách, velkými písmeny v hranatých závorkách a malými písmeny v hranatých závorkách. Za jiné postupy, které nebyly uvedeny v nabídce, navrhovali uživatelé přepisu zápis suprasegmentálního jevu velkými písmeny ohraničeného symbolem hvězdy: *SMÍCH* *IRONIE*.

Graf 17

Další otázka týkající se představ uživatelů přepisu zjišťovala, které suprasegmentální jevy by si uživatelé přáli mít zapisované. Z analýzy grafu lze vyčíst, že byly vybrány všechny jevy a to v minimální míře 5 respondentů u každého jevu. Zároveň jsou všechny jevy požadovány v poměrně podobné míře, což by mohlo naznačovat různorodost představ a potřeb uživatelů. Do možnosti doplnění v odpovědi „jiné“ napsali 3 respondenti, že si nepřejí mít uvedené žádné jevy. Jeden z respondentů odkazoval spíše k absenci zápisu suprasegmentálních jevů v titulcích, konkrétně nejvíce problematická se pak danému respondentovi jeví ironie.

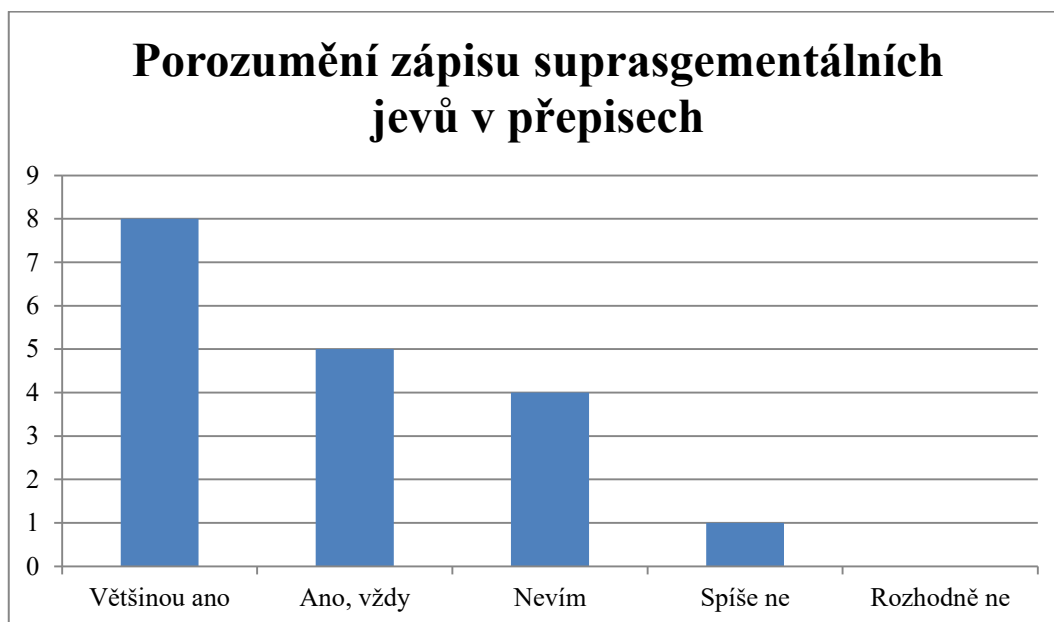
Suprasegmentální jevy žádané uživateli přepisu

Graf 18

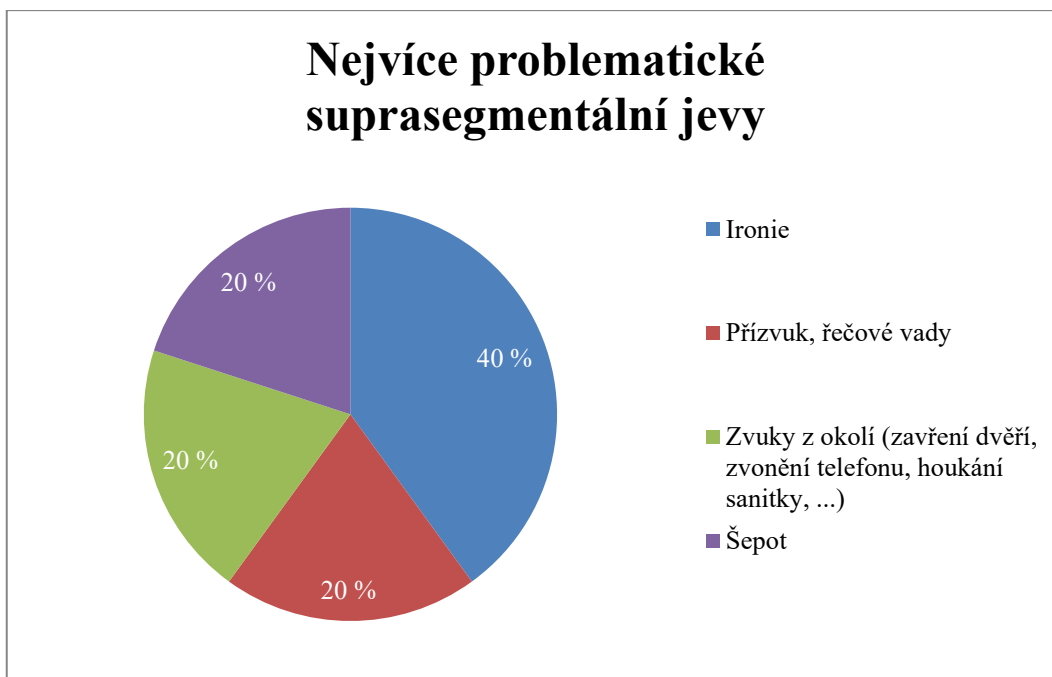
V následujícím oddíle byla zjišťována srozumitelnost zápisu suprasegmentálních jevů. Účastníci výzkumu měli na výběr ze škály podle intenzity porozumění. Nejvyšší počet respondentů zvolil, že zápisu většinou rozumí. Pouze jeden respondent zvolil negativní odpověď, tedy, že spíše ne.

Žádný z uživatelů přepisu nevybral možnost, že záznamu jevů v přepisech rozhodně nerozumí.

Graf 19

V případě, že respondenti zvolili možnost „spíše ne“ nebo „rozhodně ne“, byli požádáni o doplnění, které suprasegmentální jevy se jim jeví jako nejvíce problematické. Za dané jevy uživatele přepisu nejvíce považují ironii. Respondenti měli mimo vybraný výčet suprasegmentálních jevů možnost vlastního doplnění, nicméně ve zmíněném případě uvedli, že se se zápisem jevů neseškávají. Tento údaj nebyl zahrnutý do výsledného grafu, jelikož není relevantní pro zadanou otázku.

Graf 20

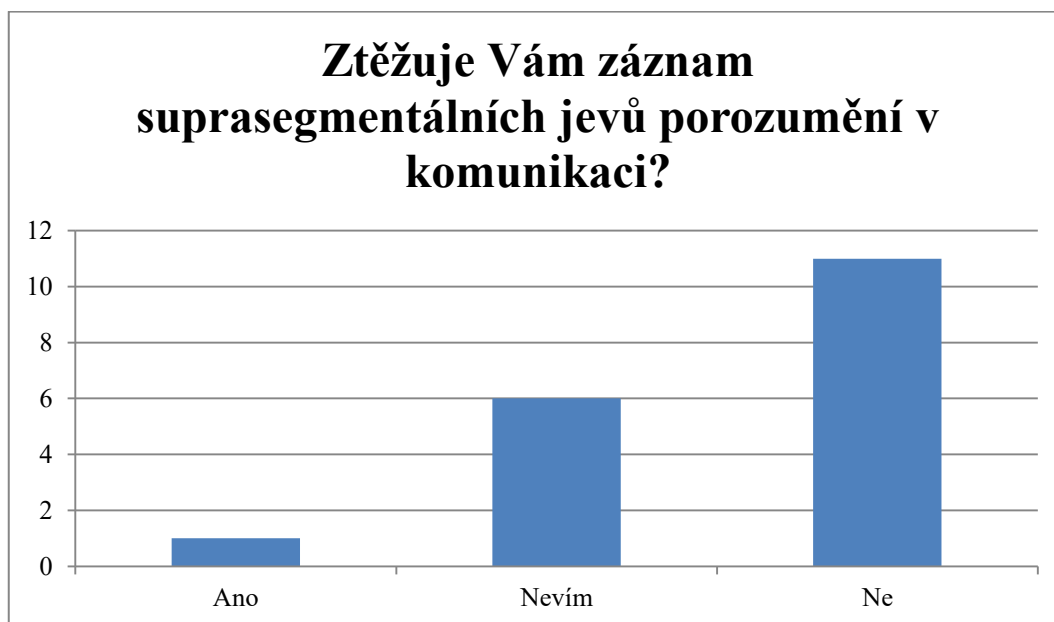
Dle výsledků považuje převážná většina uživatelů zaznamenávání suprasegmentálních jevů za nápomocné pro porozumění v komunikaci. Pouze jeden respondent uvedl možnost „nevím“ a pouze jeden uvedl možnost, že ne.

Graf 21

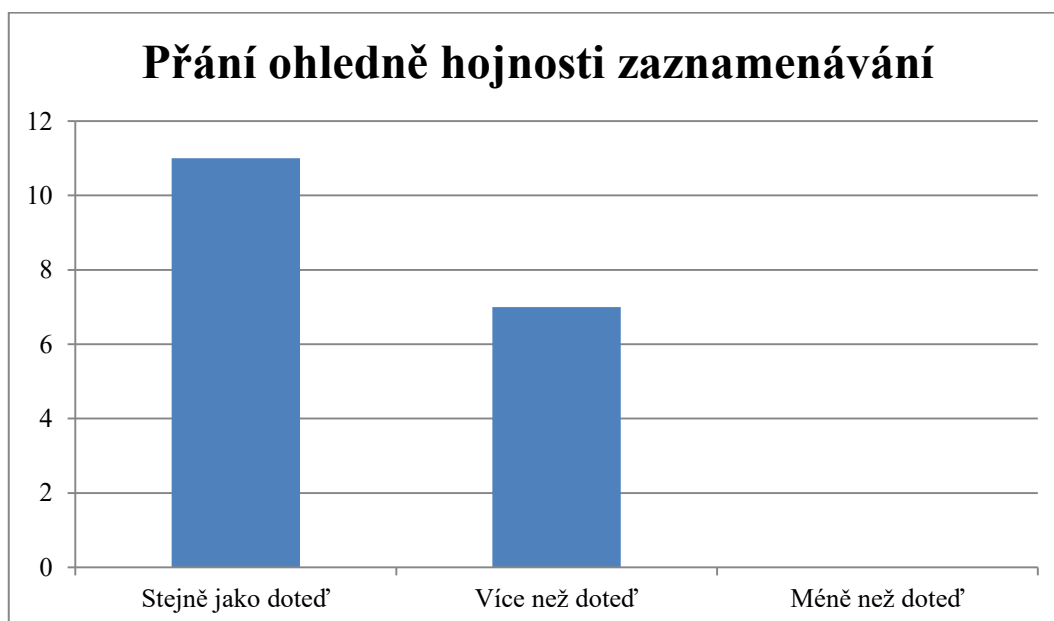
Následující otázka na opak zjišťovala, zda uživatelům přepisu záznam suprasegmentálních jevů porozumění v komunikační situaci ztěžuje. Odpovědi nebyly tak jednoznačné jako u předešlé odpovědi. Poměrná část kromě

nesouhlasu s tímto výrokem zvolila možnost „nevím“ a pouze jeden respondent považuje zapisování daných jevů za komplikaci v porozumění komunikaci.

Graf 22

V otázce, zda je obecně zápis suprasegmentálních jevů žádoucí, reagovali respondenti pozitivně. Se záznamem by se přáli setkávat stejně, či dokonce více než jsou jejich dosavadní zkušenosti. Žádný z dotazovaných neodpověděl, že by se se záznamem jevů přál setkávat méně a to i přes odpovědi na předcházející otázku v dotazníku, kde někteří respondenti uváděli, že si nepřejí mít zaznamenávané žádné z nabídky, ani žádné jiné suprasegmentální jevy.

Graf 23

V poslední otázce dotazníku měli uživatelé přepisu stejně jako přepisovatelé možnost vlastního doplnění, či vyjádření se. Mezi reakcemi se např. objevilo, že zápis suprasegmentálních jevů může být jednak nápomocný, tak i rušivý – záleží přesně na zapisovaném jevu i na prostředí, ve kterém se přepis uskutečňuje. Pokud by se např. jednalo o přepis online, uživatel přepisu má ztížené vizuální vjemy v důsledku sledování přepisu a proto spoléhá na vyhodnocení situace přepisovatelem. Konkrétně se jedná např. o zaregistrování smíchu u komunikačního protějšku. Jeden z respondentů hodnotí obecně zápis suprasegmentálních jevů mimo titulky za zbytečný, až rušivý. Na opak ve zmíněných titulkách považuje za důležité např. zapisování zvuků z okolí.

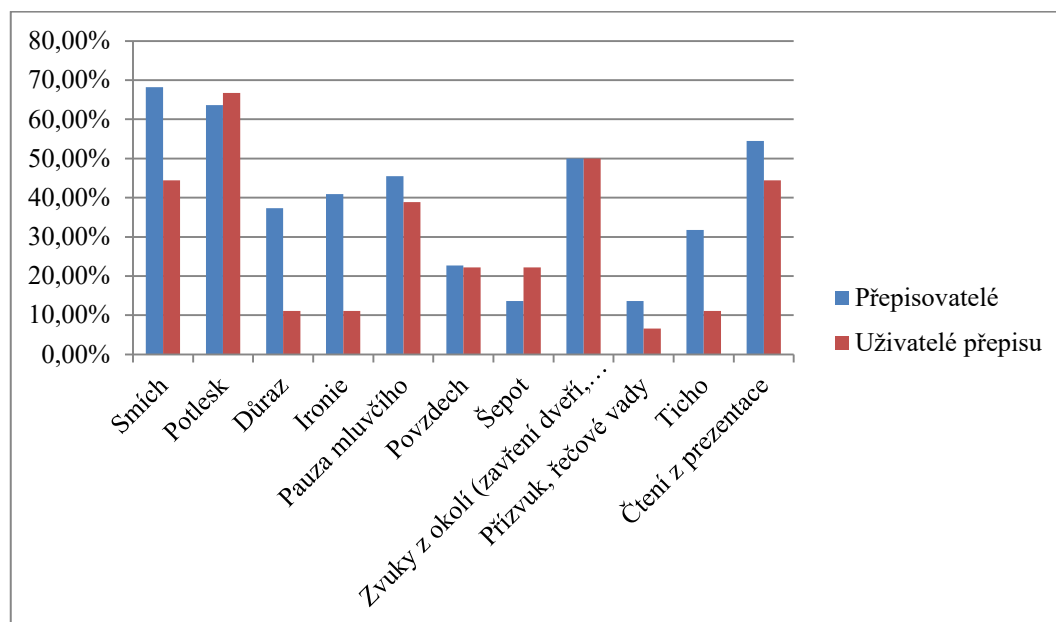
5.4.3 Shody ve výsledcích

V této podkapitole se na základě výsledků z dotazníků pokusím propojit a porovnat zkušenosti přepisovatelů a uživatelů přepisu v oblasti zápisu suprasegmentálních jevů. Postupně budu srovnávat následující oblasti:

- jevy zapisované přepisovateli a vídané uživateli v prepisech
- jevy předpokládané přepisovateli a žádané uživateli
- jevy zapisované přepisovateli a žádané uživateli
- metody záznamu jevů přepisovatelů a metody záznamu, které si uživatelé přejí

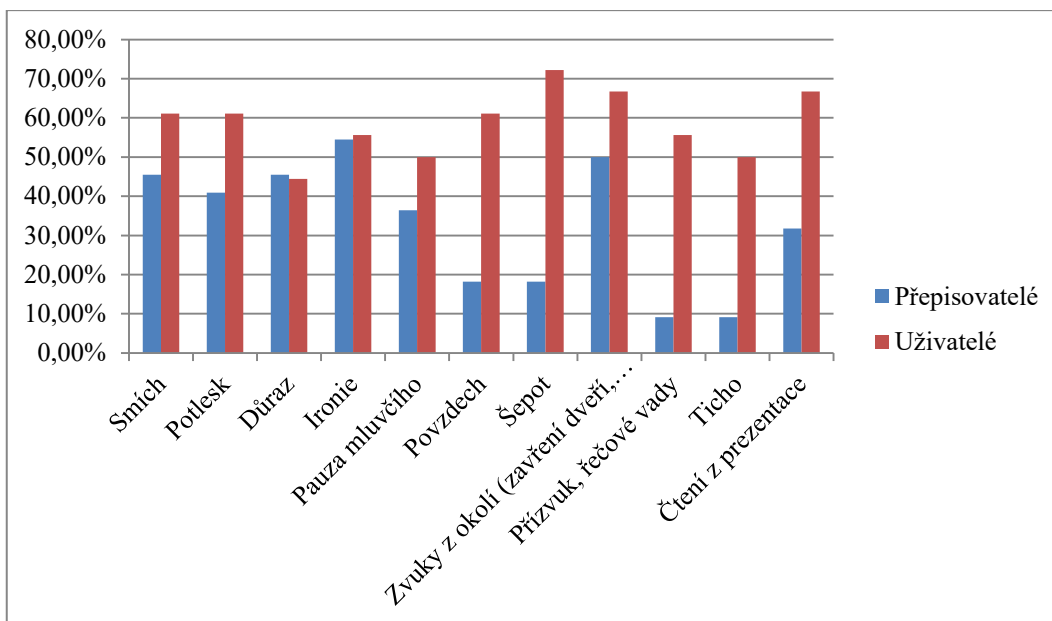
První graf porovnává data z obecné praxe přepisovatelů a obecných zkušeností uživateli přepisu se suprasegmentálními jevy. Údaje přepisovatelů (modrý sloupec) zobrazují, jaké suprasegmentální jevy přepisovatelé uvedli, že zaznamenávají. Údaje uživatelů přepisu (červený sloupec) ukazují, jaké jevy v prepisech uživatelé běžně vídají. Nejvyšší rozdíly ve zkušenostech těchto dvou skupin můžeme vidět v zápisu suprasegmentálních jevů jako je ironie (29,8 %), důraz (26,2 %), či smích (23,8 %). Domnívám se, že rozdíly v hodnotách u daných jevů jsou způsobeny tím, že přepisovatelé dávají při jejich záznamu přednost jiným postupům, které daný jev nezobrazují explicitně. Tím pádem tyto jevy, ač zaznamenané, nemusejí být uživatelům zřejmé. Poměrně vyrovnané ze strany přepisovatelů i uživatelů se jeví potlesk, pauza mluvčího, povzdech, zvuky z okolí a čtení z prezentace. Pouze ve dvou případech – potlesk a šepot, uživatelé

zaznamenali, že se setkávají s jevy častěji, než uvedli přepisovatelé, že dané jevy zaznamenávají.

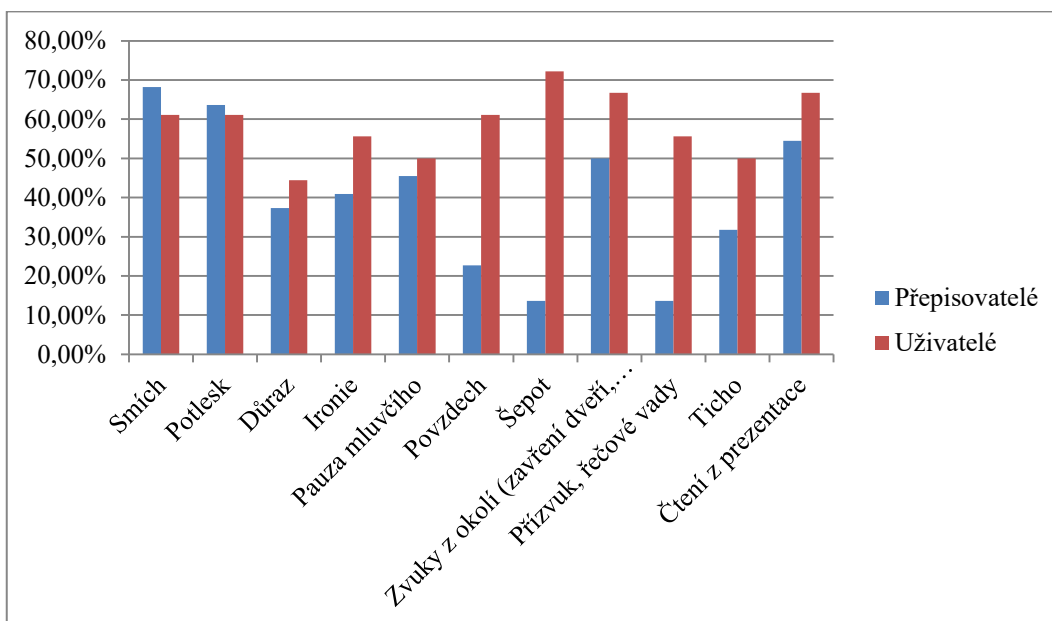
Graf 24

Ukázalo se, že předpoklady přepisovatelů ohledně toho, které suprasegmentální jevy si přejí mít uživatelé zaznamenané a u kterých tomu tak skutečně je, se příliš nepotvrdily. Pouze ve dvou případech, důrazu a ironie, jsou očekávání přepisovatelů ohledně žádosti klientů a skutečné žádosti klientů poměrně vyrovnané, přičemž předpoklady přepisovatelů mírně převyšují pouze u záznamu důrazu. Ve všech ostatních případech převažují požadavky uživatelů přepisu nad očekáváními přepisovatelů. Nejvýraznější rozdíly můžeme zaznamenat u jevů jako je šepot (54 %), přízvuk a řečové vady (46,5 %), povzdech (42,9 %) a ticho (40,9 %).

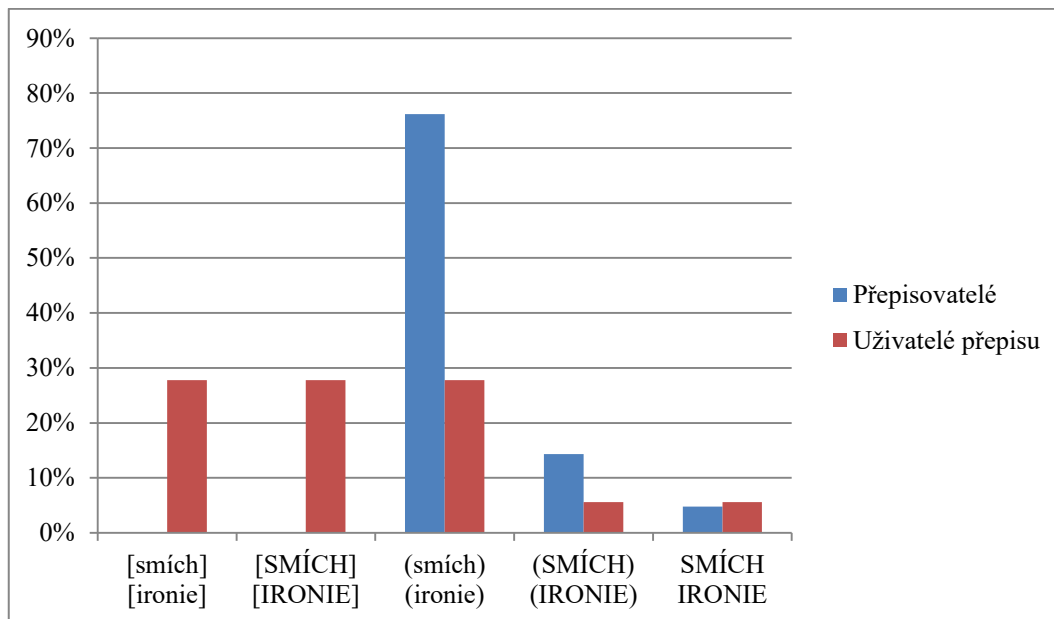
Graf 25

Graf níže zobrazuje srovnání suprasegmentálních jevů, které přepisovatelé ve své praxi zaznamenávají a které si uživatelé přepisu přejí mít zaznamenávané. Jevy s největším rozdílem v datech jsou podobně jako u předchozího grafu šepot (58,6 %), přízvuk a řečové vady (42 %), povzdech (38,4 %). U jevu „ticho“ se však neukázal příliš výrazný rozdíl v údajích každé skupiny (18,2 %) jako tomu bylo v předchozím grafu (40,9 %). Přepisovatelé jej evidentně zaznamenávají ve větší míře, než se domnívají, že si ho uživatelé přejí.

Graf 26

Co se týče metod zápisu suprasegmentálních jevů, uživatelé na rozdíl od přepisovatelů zvolili za přijatelné možnosti všechny nabízené varianty v dotazníku. Z metod využívanými přepisovateli značně převažuje zapsání malými písmeny v jednoduchých závorkách, poté velkými písmeny v jednoduchých závorkách a jako poslední variantu volí přepisovatelé velká písmena. Ani jeden z přepisovatelů nezvolil možnost záznamu jevu v hranatých závorkách. Uživatelé stejnou měrou označují za vyhovující zápis v hranatých závorkách a to malými i velkými písmeny a zápis malými písmeny v kulatých závorkách. Méně preferovaná možnost uživateli přepisu se jeví zapsání velkými písmeny v jednoduchých kulatých závorkách. V případě pouze velkých písmen bez žádného ohraničení převažuje upřednostnění této metody ze strany uživatelů, avšak pouze o 0,8 %. Z jiných metod navrhovanými všemi respondenty nebyly uvedené žádné shodné. Uživatelé mimo nabízené metody navrhovali zápis velkými písmeny ohraničený hvězdami. Mezi jiné postupy zápisu suprasegmentálních jevů přepisovateli se řadí spíše přeformulování, užití interpunkce, či jiných postupů, které nemusejí být příliš graficky výrazné a není pro ně potřeba explicitního zápisu názvu daného jevu.

Graf 27

6 Diskuze

Preference zápisu suprasegmentálních jevů se ze strany uživatelů ukázaly jako zcela individuální záležitost. V rámci výzkumu se objevovaly zcela protichůdné požadavky. Zatímco by si někteří uživatelé přáli mít vždy zaznamenávané všechny výše jmenované, či respondenty doplněné suprasegmentální jevy, pro jiné, přestože jich je menšina, je zápis daných jevů rušivý, až nepříjemný a není tedy žádoucí dané jevy zaznamenávat. Jako možné řešení by se nabízela individuální domluva s klientem, která z povahy poskytování simultánního přepisu bohužel není vždy možná.

Určitou, a pro někoho pravděpodobně i zásadní roli, při rozhodování o zapsání či nezapsání suprasegmentálního jevu hraje míra sluchového postižení uživatele přepisu. Přepisovatelé uvedli, že v případě, kdy je klient nedoslýchavý, dané jevy nezapisují, a to z toho důvodu, že vědí, že je klient zaznamená sám a zapsání by pro něj mohlo působit rušivě. Sami uživatelé potvrzují, že se občas se záznamem suprasegmentálních jevů neseťkávají, protože jejich záznam k porozumění nepotřebují.

Zápis suprasegmentálních jevů mj. ovlivňuje také typ přepisu (viz kap 1.2 Vymezení a účel simultánního přepisu). Obě skupiny respondentů uváděly, že v případě jevů, které jsou vizuálně dostupné, není nutná potřeba jev zapisovat. V případě přepisu na místě je pro klienta možné mimo přepis sledovat i dění v komunikační situaci. V případě, že se přepis uskutečňuje online, uživatel přepisu má ztížené podmínky pro sledování simultánního přepisu a ostatních vizuálních skutečností přítomných v dané komunikační situaci. V takovém případě je vhodné suprasegmentální jevy zaznamenávat ve větší míře.

Další zmiňovanou záležitostí bylo titulkování. V této oblasti někteří považují záznam suprasegmentálních jevů jako jediný relevantní. Domnívám se, že se však jedná o zápis pouze vybraných suprasegmentálních jevů, jako jsou různé zvuky z okolí, nikoli jevy, které jsou v případě již zmiňované viditelnosti na mluvčího příjemci sdělení zřejmé.

Co se týče metod záznamu suprasegmentálních jevů, přepisovatelé v převážné míře zapisují jevy ve formě malých písmen v jednoduchých kulatých

závorkách, což se ze strany uživatelů jeví jako přijatelný způsob. Mezi postupy, které označili uživatelé přepisu jako žádoucí je i zápis jevů v hranatých závorkách. Domnívám se, že je to kvůli grafické odlišnosti symbolu, který se v běžném textu nevyskytuje příliš frekventovaně. Žádný z přepisovatelů však tuto možnost neoznačil za používanou.

Ve srovnání s manuálem od Ústavu pro jazyk český pro účely korpusu se metody přepisovatelů liší. V případě simultánního přepisu jsou přepisovatelé zřejmě do velké míry limitováni komunikační situací. Může se jednat o rychlost projevu mluvčího, ale také je důležitá rychlost přepisovatele, kdy je jako minimální počet uvedeno 400 úhozů na klávesnici za minutu. Zápis mohou taktéž ovlivnit jiné individuální dispozice přepisovatele jako právě mentální kapacita ohledně rozhodování o zápisu jevu, jeho formě, atp. Z nabízených postupů zápisu ve zmíněném manuálu se v simultánním přepisu pro neslyšící mnoho metod ukázalo jako nepoužívaných. Mezi nevyužívané se řadí např. dvojtečka po protažené hlásce nebo podtržení zdůrazněné části slova. V hojné míře se ale zaznamenává intonace pomocí interpunkce. Přepisovatelé uvádějí mimo interpunkci také např. využití emoji, atp.

V případě záznamu pauz přepisovatelé rozlišují mezi pauzou přirozenou, zamýšlenou a nezamýšlenou, přičemž zapisují pouze pauzy výrazné, které nejsou v promluvě mluvčího chtěné a značí nezvyklou prodlevu. Zápis pauz se však od příručky liší, využívány jsou pouze tři tečky, nikoli jedna až tři tečky podle délky pauzy ohraničené kulatými závorkami. Zaznamenávány jsou též responzní zvuky, na opak hezitační zvuky žádný z přepisovatelů nevedl. Zmiňované dvojité kulaté závorky pro poznámky přepisovatele se dle výsledků práce v praxi neuplatňují.

Obecně se ukázaly tendence ze strany přepisovatelů zaznamenávat suprasegmentální jevy v menší míře, než si uživatelé přepisu představují.

7 Závěr

Cílem práce bylo zmapovat zkušenosti a strategie přepisovatelů v oblasti zaznamenávání suprasegmentálních jevů v simultánních prepisech pro neslyšící. Zároveň bylo cílem též zjistit, jak se k této problematice staví uživatelé simultánního přepisu. Podrobněji bylo zkoumáno, zda je zápis suprasegmentálních jevů v komunikaci uživatelům nápomocný a jaká je jeho optimální forma.

Skrze dotazníkové šetření byl poskytnut vhled do praxe přepisovatelů, přičemž se jako nejčastěji zaznamenávané jevy ukázaly smích, potlesk a čtení z prezentace. Na druhou stranu mezi nejvíce žádanými jevy ze strany uživatelů přepisu se jednalo o šepot, čtení z prezentace a zvuky z okolí.

Z hlediska užívaných metod pro zápis suprasegmentálních jevů je přepisovateli výrazně nejčastěji využíváno malé písmo v jednoduchých kulatých závorkách. Uživatelé přepisu však nemají tak jednoznačně určené preference a z výzkumu vyplynulo, že přípustná by byla v podstatě kterákoli forma zápisu jevů. Ze zkušeností přepisovatelů jsou však možné i jiné postupy v zaznamenávání, než explicitní pojmenování jevu. Limit zápisu z hlediska realizace je pro přepisovatele omezen zpravidla vlastní schopností rychlopsaní.

Zápis suprasegmentálních jevů v simultánních prepisech pro neslyšící se ze strany uživatelů ukázal ve většině případů jako vysoce žádoucí. V případě negativního postoje vůči zápisům daných jevů uvedl pouze malý podíl respondentů, že si nepřeje mít zapsány jevy žádné. Jako nežádoucí se však neukázal žádný konkrétní jev. Nejvíce problematická pro porozumění byla uživateli přepisu označena ironie.

Obecně je nutno zmínit, že zápis jednotlivých suprasegmentálních jevů podléhá vždy komunikační situaci, ve které se uskutečňuje. Do procesu rozhodování o zápisu jevu je nutné zahrnout prostředí, druh přepisu, sluchové postižení klienta a jeho individuální přání a potřeby. Výsledky výzkumu budou přepisovatelům dodány stejnou formou, jakou jim byl distribuován dotazník, tedy skrze e-mail. Věřím, že tato práce poskytne určitou oporu a inspiraci pro přepisovatelskou praxi v oblasti zkoumané problematiky.

Seznam použitých zdrojů

ASOCIACE ORGANIZACÍ NESLYŠÍCÍCH, NEDOSLÝCHAVÝCH A JEJICH PŘÁTEL. *Simultánní přepis* [online]. © 2024. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.asnep.cz/simultanni-prepis/>

BOTKOVÁ, Nad'a a kol. *Studenti se specifickými vzdělávacími potřebami na VUT v Brně: Příručka pro akademické a ostatní pracovníky*. Brno: Vysoké učení technické, 2015. ISBN neuvedeno. Dostupné z: https://alfons.vut.cz/wp-content/files/PRIRUCKA_pro_akademicke_a_ostatni_pracovniky_VUT_v_Brne.pdf

CENTRUM SLUŽEB PRO NESLYŠÍCÍ A NEDOSLÝCHAVÉ. *Simultánní přepis* [online]. © 2024. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.csnn.cz/sluzby/pro-neslysici-a-nedoslychave/simultanni-prepis>

COLEBROOK, Claire. *Irony*. Abingdon: Routledge, 2004. ISBN 978-0-415-25134-1.

ČESKÁ UNIE NESLYŠÍCÍCH. *Simultánní přepis* [online]. © 2024. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.cun.cz/cs/socialni-sluzby/simultanni-prepis/>

ČESKÁ UNIE NESLYŠÍCÍCH. *Typy zajišťovaných simultánních přepisů* [online]. © 2024. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.cun.cz/cs/socialni-sluzby/simultanni-prepis/typy-zajistovanych-simultannich-prepisu/>

DEAF FRIENDLY. *Simultánní přepis* [online]. © 2022. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.deaffriendly.cz/prepis-titulky-plain-language>

HAY TETAUEROVÁ, IVANA, Eva VAVŘÍKOVÁ. Slyšet písmo, vidět řeč. In: ČESKÁ UNIE NESLYŠÍCÍCH. *Unie* [online]. 2023 (5–6), roč. XXVII, s. 8–9. ISSN 2464-7802.

HOFFMANNOVÁ, Jana. Mluvenost a psanost. In *Stylistika a ...: současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia, 1997, s. 76–81. ISBN 80-85573-67-9.

HORÁKOVÁ, Radka. *Sluchové postižení: úvod do surdopedie*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.

HORÁKOVÁ, Radka. *Surdopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-225-3.

HROBONĚ, Miloslav. *Nedoslýchavost*. Praha: Makropulos, 1998. ISBN 80-86003-13-2.

HRUBÝ, Jaroslav. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Druhé přepracované a rozšířené vydání. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999. ISBN 80-7216-096-6.

HUDÁKOVÁ, Andrea. *Prstová abeceda pro tlumočníky*. Druhé opravené vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-96-3.

CHROMÝ, Jan. *Práce s empirickými daty. Příručka pro studenty*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2014. ISBN 80-246-2801-5.

INTERNETOVÁ JAZYKOVÁ PŘÍRUČKA. *Zvukové vlastnosti souvislé řeči* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2008–2024. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=915>

KADERKA, Petr, Zdeňka SVOBODOVÁ. *Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů* [online]. ÚJČ AV ČR, v. v. i., 2008–2023. [cit. 2024-07-04]. Dostupné z:

http://ujc.dialogy.cz/?q=node/3#_3.1.29_Z%C3%A1znam_neverb%C3%A1ln%C3%ADch

KOMORNÁ, Marie. Čtenářská gramotnost českých neslyšících. In: MACUROVÁ, Alena, Radka ZBOŘILOVÁ. *Jazyky v komunikaci neslyšících: Český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 2018, s. 201–212. ISBN 978-80-246-3412-8.

KOMORNÁ, Marie. *Psaná čeština a čeští neslyšící* [online]. 16. 3. 2008 [cit. 2024-06-12]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/312-psana-cestina-a-cesti-neslysici>

KOMORNÁ, Marie. *Psaná čeština českých neslyšících – čeština jako cizí jazyk*. Druhé, opravené vydání. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87218-29-7.

KOŤÁTKO, Petr. Komunikace. In: NEŠPOR, Zdeněk R. *Sociologický ústav AV ČR, v. v. i.* [online]. 2017. [cit. 2023-11-02]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunikace>

KRČMOVÁ, Marie. Hezitační zvuk. In: KARLÍK Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. [cit. 2024-07-04]. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/HEZITAČNÍ_ZVUK

KRČMOVÁ, Marie. Suprasegmentální fonologické jevy. In *Fonetika a fonologie* [online]. 2009 Masarykova univerzita. [cit. 2024-06-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/elportal/estud/ff/ps09/fonetika/tisk_2009/ch08s02.html

LANGER, Jiří. *Komunikace osob se sluchovým postižením*. Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3674-6.

MACUROVÁ, Alena. Předpoklady čtení. In: *Četba sluchově postižených: sborník příspěvků ze Semináře o četbě sluchově postižených II, konaného dne 27. 11. 1999 v areálu FRPSP v Praze 5 – Stodůlkách*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1999, s. 35–42. ISBN neuvedeno.

MAREŠ, Petr. In: HOFMANNOVÁ, Jana a kol. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016 s. 11–21. ISBN 978-80-200-2566-1.

MASARYKOVA UNIVERZITA, TEIRESIÁS. *Polygraf* [online]. 2000–2018. [cit. 2024-07-15]. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/cz/veda-a-vyzkum/vyvojove-aktivity/polygraf>

MASARYKOVA UNIVERZITA, TEIRESIÁS. *Tlumočení a prepisovatelský servis* [online]. © 2000–2018. [cit. 2024-04-16]. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/cz/nase-sluzby/tlumoceni-a-prepisovatelsky-servis>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Desatero k sociálním službám* [online]. Nedatováno. [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/desatero-k-socialnim-sluzbam>

MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Simultánnost v českém znakovém jazyce. In: MACUROVÁ, Alena, Radka ZBOŘILOVÁ. *Jazyky v komunikaci neslyšících: Český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 2018, s. 27–33. ISBN 978-80-246-3412-8.

MUKNŠNÁBLOVÁ, Martina. *Péče o dítě s postižením sluchu*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5034-7.

NEBESKÁ, Iva. Psanost a mluvenost. In: *Jazyk, norma, spisovnost*. Praha: Univerzita Karlova, 1996, s. 124–131. ISBN 80-7184-144-7.

NEKULA, Marek. Ironie. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. [cit. 2024-06-24]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/IRONIE>

NOVÁK, Martin. *Kodex přepisovatelů ČUN* [online]. Praha, 15. 4. 2010. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.cun.cz/cs/o-nas/dokumenty-ceske-unie-neslysicich-z-u/kodex-prepisovatelu/>

NOVÁK, Martin. *Simultánní přepis mluvené češtiny pro osoby se sluchovým postižením*. Praha, 2008. [cit. 2024-04-13] Dostupné z: <https://docplayer.cz/6611284-Simultanni-prepis-mluvene-cestiny-pro-osoby-se-sluchovym-postizenim-ingmartin-novak.html>

NOVÁKOVÁ, Radka. *Čeština jako nematěřský jazyk neslyšících* [online]. © 2022. [cit. 2024-06-12]. Dostupné z: <https://www.deaffriendly.cz/blog/cestina-jako-nematersky-jazyk-neslysicich>

PALKOVÁ, Zdena. Prozodie v popisu zvukové stavby jazyka. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. [cit. 2024-06-22]. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/PROZODIE V POPISU ZVUKOVÉ STAVBY JAZYKA](https://www.czechency.org/slovník/PROZODIE_V_POPISU_ZVUKOVÉ_STAVBY_JAZYKA)

PETRÁŇOVÁ, Romana. Čtení a psaní. In: HUDÁKOVÁ, Andrea. *Ve světě sluchového postižení*. Praha: Tamtam, 2005, s. 45–48. ISBN 80-86792-27-7.

PHONAK. *Phonak Roger On* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné z: <https://www.phonak.com/en-us/hearing-devices/microphones/roger-on>

PORTYCH, Tomáš. Slyšet písmo, vidět řeč. In: ČESKÁ UNIE NESLYŠÍCÍCH. *Unie*. 2023 (5–6), roč. XXVII, s. 10–13. ISSN 2464-7802.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.

SKARNITZL, Radek, Pavel ŠTURM a Jan VOLÍN. *Zvuková báze řečové komunikace: fonetický a fonologický popis řeči*. Praha: Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3272-8.

SLUNEČNICE. *Okamžitý přepis* [online]. 1997–2024 [cit. 2024-07-15]. Dostupné z: <https://www.slunecnice.cz/android/sw/okamzity-prepis/>

SNOW, David. Transcription of suprasegmentals. In: *Topics in language disorders* [online]. 2001, roč. 21, č. 4, s. 41–51. [cit. 2024-07-22]. ISSN 0271-8294. Dostupné z: <https://doi.org/10.1097/00011363-200121040-00006>.

ŠEDIVÁ, Zoja. *Psychologie sluchově postižených ve školní praxi*. Praha: Septima, 2006. ISBN 80-7216-232-2.

ŠKODOVÁ, Svatava, Jana ŠINDELÁŘOVÁ. *Metody práce s žáky-cizinci ve výuce: využití diferenciacních znaků jazyků ve výuce – problematické jevy zvukové roviny* [online]. 11. 6. 2013. [cit. 2024-07-02]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17465/METODY-PRACE-S-ZAKY-CIZINCI-VE-VYUCE-VYUZITI-DIFERENCIACNICH-ZNAKU-JAZYKU-VE-VYUCE--PROBLEMATICKE-JEVY-ZVUKOVE-ROVINY.html>

TÉMOVÁ, Eliška. *Simultánní přepis mluvené češtiny určený sluchově postiženým adresátům*. Bakalářská práce, vedoucí RICHTEROVÁ, Klára. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav jazyků a komunikace neslyšících, 2022.

TICHÁ LINKA. *Etický kodex přepisovatele* [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.tichalinka.cz/eticky-kodex-prepisovatele>

TICHÁ LINKA. *O tiché lince* [online]. [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://www.tichalinka.cz/o-tiche-lince>

TRANSKRIPT ONLINE. *Pro neslyšící* [online]. © 2024 [cit. 2024-04-16].
Dostupné z: https://transkript.cz/?page_id=548

TRANSKRIPTOR. *Titulkovač vs. přepisovatel: Jaké jsou rozdíly?* [online]. 17. 1. 2024 [cit. 2024-04-14]. Dostupné z: <https://transkriptor.com/cs/rozdily-mezi-titulkovacem-a-prepisovatelem/>

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ. *Zapisovatelský servis* [online]. © 2024. [cit. 2024-07-15]. Dostupné z: <https://www.uhk.cz/cs/univerzita-hradec-kralove/uhk/celouniverzitni-pracoviste/uhk-point/augustin/servisy#zapisovatelsky>

VICE, John. Official reports and significant but non-verbal events. In: *The journal of professional reporting and transcription* [online]. 20. 12. 2021. [cit. 2024-07-04]. ISSN 2684-5989. Dostupné z: <https://tiro.intersteno.org/2021/12/official-reports-and-significant-but-non-verbal-events/>

VLČKOVÁ-MEJVALDOVÁ, Jana. *Prozodie, cesta i mříž porozumění: experimentální srovnání příznakové prozodie různých jazyků*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1266-6.

ZÁKONY PRO LIDI. *Zákon č. 384/2008 Sb.* [online]. © 2010–2024 [cit. 2024-04-11]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-384>

Seznam grafů

Graf 1	30
Graf 2	32
Graf 3	33
Graf 4	34
Graf 5	35
Graf 6	37
Graf 7	39
Graf 8	40
Graf 9	41
Graf 10	41
Graf 11	42
Graf 12	43
Graf 13	44
Graf 14	44
Graf 15	45
Graf 16	47
Graf 17	48
Graf 18	49
Graf 19	50
Graf 20	51
Graf 21	51
Graf 22	52
Graf 23	52
Graf 24	54
Graf 25	55
Graf 26	55
Graf 27	56

Seznam příloh

Příloha I: Dotazník pro přepisovatele

Dobrý den,

jmenuji se Zuzana Heřmanová a jsem studentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oboru Jazyky a komunikace neslyšících. Ve své bakalářské práci se věnuji zaznamenávání zvuků mimo řeč, jako je např. smích, potlesk, pauzy, ironie, rytmus, důrazy, ... (tzv. suprasegmentální jevy) v simultánních prepisech pro neslyšící a chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku.

Dotazník je anonymní a zabere Vám zhruba 5-10 minut.

Předem Vám děkuji za jeho vyplnění.

1) Jaké je Vaše pohlaví?

- žena
- muž
- jiné

2) Do jaké věkové kategorie spadáte?

- 18–24
- 25–34
- 35–44
- 45–54
- 55–64
- 65+

3) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní vzdělání
- střední vzdělání
- střední vzdělání s výučním listem
- střední vzdělání s maturitní zkouškou

- vysokoškolské vzdělání
- 4) Co je pro vás práce přepisovatele
- hlavní pracovní úvazek (HPP)
 - částečný pracovní úvazek
 - dohoda o provedení práce (DPP)
 - jako hobby
- 5) Jak dlouhá je Vaše praxe? (v letech)
- 6) V jaké oblasti nejčastěji poskytujete simultánní přepis? Seřad'te od nejčastější oblasti po nejméně častou
- studium na vysoké škole
 - sebevzdělávací kurzy
 - v zaměstnání (porady, domluva s kolegy, ...)
- 7) Pokud poskytujete přepis i v jiné oblasti, než v předchozí otázce, napište prosím ve které.
- 8) V jaké organizaci vykonáváte přepis?
- Teiresiás
 - Paluba
 - Česká unie neslyšících
 - Tichý svět
 - Augustin
 - Transkript
 - jiné (doplňte):

9) Podle čeho se rozhodujete, zda suprasegmentální jev zaznamenáte?
(prostředí, věk klienta, komunikační situace, ...)

10) Kde považujete za nejdůležitější suprasegmentálními jevy zaznamenávat?
Seřad'te od nejvíce frekventovaného po nejméně.

- studium na vysoké škole
- sebevzdělávací kurzy
- v zaměstnání (porady, domluva s kolegy, ...)

11) Jak se stavíte k zaznamenávání suprasegmentálních jevů?

- vždy se snažím zapsat všechny suprasegmentální jevy
- zapisuji pouze některé suprasegmentální jevy
- suprasegmentální jevy nikdy nezapisuji

12) Při přepisování mi zápis suprasegmentálních jevů dělá problém. S tímto výrokem:

- zcela souhlasím
- souhlasím s výhradami
- zásadně nesouhlasím
- nevím

13) Jaké suprasegmentální jevy zapisujete?

(Pokud nezapisujete, tuto otázku přeskočte.)

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího
- povzdech
- šepot

- zvuky v okolí (zavření dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace
- jiné (doplňte):

14) Jakým způsobem suprasegmentální jevy zapisujete?

Pokud nezapisujete, tuto otázku přeskočte.

- [smích] [ironie]
- [SMÍCH] [IRONIE]
- (smích) (ironie)
- (SMÍCH) (IRONIE)
- SMÍCH IRONIE
- jinak (doplňte):

15) V případě, že jste v přechodí otázce zvolili možnost „jinak“, prosím upřesněte.

16) Jaké suprasegmentální jevy si podle Vás přejí mít zaznamenané uživatelé přepisů?

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího
- povzdech
- šepot
- zvuky v okolí (zavření dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace

- jiné (doplňte):

17) Stalo se Vám, že by Vás klient o záznam suprasegmentálních jevů vysloveně požádal?

- ano
- ne
- nepamatuji si

18) Stalo se Vám, že Vás klient požádal, abyste suprasegmentální jevy nezaznamenával/a?

- ano
- ne
- nepamatuji si

19) Přejete si ještě něco dodat?

Příloha II: Dotazník pro uživatele přepisu

Dobrý den,

jmenuji se Zuzana Heřmanová a jsem studentka Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oboru Jazyky a komunikace neslyšících. Ve své bakalářské práci se věnuji zaznamenávání zvuků mimo řeč, jako je např. smích, potlesk, pauzy, ironie, rytmus, důrazy, ... (tzv. suprasegmentální jevy) v simultánních přepisech pro neslyšící a chtěla bych Vás požádat o vyplnění krátkého dotazníku.

Dotazník je anonymní a zabere Vám zhruba 5-10 minut.

Předem Vám děkuji za jeho vyplnění.

1) Jaké je Vaše pohlaví?

- žena
- muž
- jiné

2) Do jaké věkové kategorie spadáte?

18–24

25–34

35–44

45–54

55–64

65+

3) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní vzdělání
- střední vzdělání s výučním listem
- střední vzdělání s maturitní zkouškou
- vysokoškolské vzdělání

4) Jaký způsob komunikace upřednostňujete?

- odezírání

- znakovanou češtinu (tlumočení)
- český znakový jazyk (tlumočení)
- psaný text (simultánní přepis)
- jiný (doplňte):

5) Jak často využíváte simultánní přepis?

- několikrát za rok
- několikrát za měsíc
- několikrát za týden
- každý den

6) Jak moc potřebujete přepis pro porozumění v komunikaci?

- bez přepisu nerozumím
- pro kontrolu (potvrzuji si, co řekl mluvčí)
- mám zbytky sluchu, ale nerozumím mluvené řeči
- na dotazy z publika
- jiné (doplňte):

7) V jaké oblasti nejčastěji využíváte simultánní přepis?

- studium na vysoké škole
- sebevzdělávací kurzy
- v zaměstnání (porady, domluva s kolegy, ...)
- jiné (doplňte):

8) Se kterými suprasegmentálními jevy se setkáváte?

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího

- povzdech
- šepot
- zvuky v okolí (zavření dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace
- nesečkávám se
- jiné (doplňte):

9) Jak byste si přál/a mít jevy zaznamenané?

- [smích] [ironie]
- [SMÍCH] [IRONIE]
- (smích) (ironie)
- (SMÍCH) (IRONIE)
- **SMÍCH IRONIE**
- jiné (doplňte):

10) Jaké jevy byste si přál/a mít zaznamenané?

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího
- povzdech
- šepot
- zvuky v okolí (bouchnutí dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace
- nesečkávám se
- jiné (doplňte):

11) Jsou pro Vás suprasegmentální jevy v simultánních prepisech srozumitelné?

- ano, vždy
- většinou ano
- spíše ne
- rozhodně ne
- nevím

12) Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/a SPÍŠE NE nebo ROZHODNĚ NE, které suprasegmentální jevy jsou pro Vás nejvíce problematické?

- smích
- potlesk
- důraz
- ironie
- pauza mluvčího
- povzdech
- šepot
- zvuky v okolí (zavření dveří, zvonění telefonu, houkání sanitky, ...)
- přízvuk, řečové vady
- ticho
- čtení z prezentace
- jiné (doplňte):

13) Pomáhá Vám záznam suprasegmentálních jevů k porozumění v komunikaci?

- ano
- ne
- nevím

14) Ztěžuje Vám záznam suprasegmentálních jevů porozumění v komunikaci?

- ano
- ne

- nevím

15) Přejete si, aby přepisovatelé zaznamenávali suprasegmentální jevy:

- stejně jako doted'
- více než doted'
- méně než doted'

16) Přejete si ještě něco doplnit?